

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน
โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน กรณีตำบลบ้านเสี้ยว
อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี

Prevention and surveillance of drug uses through
community leaders, Baan Seo, Uttaradit

โดย นายจักรกฤษณ์ พิณญาพงษ์ และคณะ

พฤษภาคม 2545

ISBN 974-749-147-8

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน โดยความร่วมมือของ
ผู้นำชุมชน กรณีตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

คณะผู้วิจัย

	ตำแหน่ง	สังกัด
1. นายจักรกฤษณ์	พิณญาพงษ์	สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์
2. นางประเทือง	พิมพ์โพธิ์	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์
3. นางสาวปรานี	มาท่ามา	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์

ผู้ช่วยวิจัย

1. นายวินตร	แก้วกลุ่มใหญ่	สำนักงานสาธารณสุขอำเภอฟากท่า
2. นายสมพงษ์	พุดแพง	สำนักงานสาธารณสุขอำเภอฟากท่า
3. นายสมัย	มาสิงห์	องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเสี้ยว
4. นายจรัส	สีกา	โรงพยาบาลฟากท่า

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนิยม

ปัญหาการใช้สารเสพติดเป็นปัญหาวิกฤตของประเทศ ที่เกิดขึ้นเกือบทุก ส่วนของสังคม ทั้งในสถานศึกษา โรงงานอุตสาหกรรม ชุมชนเมืองหรือชนบท และนับ วันปัญหาจะทวีความรุนแรงมากขึ้น แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายและมาตรการที่จะต่อสู้ และปราบปราม แต่ปัญหาได้เกิดมานานและเรื้อรังในสังคม จึงแก้ไขได้เป็นบางส่วน และยากที่แก้ไขได้ทันที นอกจากนี้วิธีการหลายอย่างเป็นการแก้ปัญหที่ปลายเหตุ จึง เป็นหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอุดมศึกษาที่จะต้องศึกษาหาแนวทางเพื่อเสนอแนะ ต่อรัฐบาล

ชุมชนเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญ มีบทบาทพื้นฐานที่สำคัญต่อคุณภาพ ชีวิตของสมาชิกในสังคม เป็นสถาบันที่รวมวิถีชีวิตของทุกคนไว้ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและผู้อื่น ชุมชนมีระบบการอยู่ร่วมกันทั้ง ด้านกฎหมาย ข้อตกลงและความสามัคคีภายใน ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือปัจจัยที่ช่วยดำรงไว้ของ ชุมชน

การแก้ปัญหาใด ๆ ถ้าสามารถแก้ไขที่ชุมชนได้ จะเป็นการแก้ปัญหาดัน เหตุและยั่งยืน แต่ต้องมีรูปแบบที่เหมาะสม มีทั้งประสิทธิภาพประสิทธิผล และทุกคนใน ชุมชนมีส่วนร่วม

สถาบันต้องขอขอบคุณอาจารย์จักรกฤษณ์ พิญาพวงษ์และคณะที่ได้ ศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน โดยความ ร่วมมือของชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบที่น่าจะมั่นใจว่าจะช่วยแก้ปัญหการใช้สารเสพติดในชุม ชน

รูปแบบที่ได้นี้จะสามารถนำไปเป็นรูปแบบแก่ชุมชนอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี และถ้าทุกชุมชนได้ใช้รูปแบบนี้แล้ว เชื่อว่าปัญหาการใช้สารเสพติดจะลดลงและหมดสิ้น จากสังคมไทย

ขอขอบคุณคณะผู้วิจัยที่มุ่งมั่นศึกษาปัญหานี้มานาน งานวิจัยหลายเรื่อง ได้นำไปใช้และเกิดประโยชน์มหาศาล จึงมั่นใจว่าผลการวิจัยฉบับนี้จะมีผลต่อประเทศ ในภาพรวมเป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่สนับสนุนการวิจัยใน ครั้งนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เรืองเดช วงศ์หล้า)

อธิการบดีสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้เป็น การนำผู้วิจัยให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแสวงหารูปแบบการป้องกันและ ฝึกระวังการใช้สารเสพติด โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน ภายใต้บริบทของชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ กับคณะกัลยาณมิตรผู้ร่วมทางในงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วยคุณ ประเทือง พิมพ์โพธิ์ และคุณปรานี มาท่ามา จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์ คุณวินเตร แก้วลุ่มใหญ่ และคุณสมพงษ์ พุดแพง จากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอฟากท่า ที่คอยประสาน งานกับทุก ๆ ฝ่าย และจัดการเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างดีเลิศ และด้วยความมานะอดทนในการทำงานอัน ยาวนานของผู้วิจัย จึงขอขอบคุณทุก ๆ ท่านที่ได้เอื้อนามมาทั้งหมดนี้ ซึ่งได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้ วิจัยมาตลอดเวลาของการวิจัย

ขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ภาค (สกว) ที่เห็นความสำคัญของงาน วิจัยเรื่องนี้ และให้การสนับสนุนเงินทุนวิจัยรวมทั้งการเผยแพร่ผลงานวิจัยออกสู่สาธารณชน โดยเฉพาะผู้ช่วยศาสตราจารย์ดอกเตอร์ฉัตรนภา พรหมมา ที่ให้โอกาสแก่ผู้วิจัย และเป็นที่ปรึกษา ตลอดระยะเวลาของการวิจัย

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ดอกเตอร์เรืองเดช วงศ์หล้า อธิการบดีสถาบันราชภัฏ อุตรดิตถ์ ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนการวิจัย ตลอดจนครูอาจารย์ และกัลยาณมิตรอีกหลาย ท่านที่ได้ให้คำแนะนำและความคิดเห็นที่เป็นประ โยชน์ต่อการเขียนรายงานวิจัยฉบับนี้ ซึ่งทำให้ผู้ วิจัยก้าวข้ามอุปสรรคนานาประการจนลุล่วงมาถึงจุดหมายปลายทาง ถึงแม้ว่าในหลาย ๆ กรณีผู้ วิจัยยังไม่สามารถทำได้ตามความคิดเห็นและความปรารถนาดีเหล่านั้นได้ทั้งหมด

ท้ายที่สุดนี้ ขอกราบขอบพระคุณ แกนนำและผู้นำชุมชนทุก ๆ ท่าน รวมทั้งประชาชน ในพื้นที่วิจัย ที่ได้ให้ความเมตตาแก่ผู้วิจัยได้เรียนรู้ ได้สัมผัส ชักถาม สังเกตการ อย่างมีขันติ ธรรมตลอดระยะเวลาของการศึกษา และศูนย์ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จังหวัดอุตรดิตถ์ที่ ได้อำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ และให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยอย่างเต็มอกเต็มใจจนทำให้การศึกษา ครั้งนี้สำเร็จลงได้ในที่สุด

คุณประโยชน์ใด ๆ อันเกิดจากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ขอมอบให้แก่นำในชุมชนบ้านเสี้ยว ทุก ๆ ท่าน ผู้วิจัยขอเป็นกำลังใจให้ท่านในการทำงานเพื่อชุมชนต่อไป

จักรกฤษณ์ พิณญาพงษ์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน กรณีตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเงื่อนไข ปัจจัยสถานภาพของชุมชน ตำบลบ้านเสี้ยว และ ศึกษารูปแบบในการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน จากการร่วมกันคิดของกลุ่มผู้นำชุมชน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการในช่วงวันที่ 1 พฤศจิกายน 2543 – 28 กุมภาพันธ์ 2545

ผลการวิจัย พบว่า ก่อนที่คณะผู้วิจัยจะได้มีการดำเนินโครงการ ประชาชนเมื่อมีปัญหาจะเป็นลักษณะตัวใครตัวมัน ไม่มีการปรึกษาหารือ โครงการนี้เปิดโอกาสให้ประชาชนมาพูดคุยปัญหาร่วมกัน ทำให้ทราบว่าเกิดปัญหาเหมือน ๆ กัน โดยได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมการคิดรูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน คือ 1) ประชุมชี้แจงให้ที่ประชุมประจำเดือนเรื่องการเสพ การขาย การป้องกัน เฝ้าระวังสารเสพติด และติดตามดูถึงที่บ้านทุกครั้ง 2) เมื่อได้รับข้อมูลการเสพของเยาวชนนำไปบอกบิดามารดา และนำเข้าที่ประชุมประจำเดือนโดยไม่เอ่ยรายชื่อผู้เสพ 3) เฝ้าระวังและป้องกันการใช้สารเสพติดโดยการสอดส่องดูแลของผู้นำ และแกนนำ เมื่อพบจะใช้วิธีว่ากล่าวตักเตือน 4) ดำรงนำข้อมูลผู้ขายผู้เสพให้แก่ผู้นำ และแกนนำ ทั้ง 4 ข้อนี้ เน้นการดำเนินงานภายใต้การตัดสินใจและความต้องการของชุมชนตามศักยภาพของท้องถิ่น ประชาชนสามารถคิดเอง ทำเองได้ มีอิสระ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน

กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเริ่มจากเรื่องที่ชุมชนเกิดและว่ายไปสู่เรื่องที่ชุมชนไม่มีประสบการณ์ หรือเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนขึ้น โดยเน้นบทบาทกลุ่มคนต่อการมีส่วนร่วมตามศักยภาพของแต่ละกลุ่มคนมีอยู่ และให้ความสำคัญกับประชาชนเป็นผู้กำหนดและเลือกแบบแผนในการปฏิบัติของตัวเอง รวมถึงการกำหนดกระบวนการให้ได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการตั้งแต่เริ่มต้น คือการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ และการวางแผนพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งถือเป็นพลวัตรของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

แต่อย่างไรก็ตามเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปควรมีการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน และองค์กรท้องถิ่นให้เข้มแข็ง รวมถึงการสร้างเครือข่ายองค์กรประชาชนให้เข้มแข็งต่อไป

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate conditions and situations of the community in Tambon Baan Seo, Amphur Faktha, Uttaradit province and the drug prevention and caution of this community. It also aimed to study the participating contemplation of community leaders. The study was conducted on participating action research which was in progressed on November 1st, 2000 to February 28th, 2002.

The study revealed that the people didn't express their ideas while they had the problems. When the project was processed, the people had talked together about their problems and they realised that they faced with the same problem. The activities of the drug prevention and caution in community were : I) The meeting that talked about taking drug, selling drug, prevention and drug vigilance was held every month. The habitation was then followed after the meeting. II) An information about taking drug of juveniles were reported to their parents and announced to the meeting without identification of the name list of peoples who took drug. III) The community leaders watched out for drug usage in community and advised people who took a drug. IV) The community leaders realized an information about sellers and peoples who took drug from the police. All of activities were focused on the decision making desire and potential of the local community. In addition, the people could think, learn and analyse the problems of community by themselves.

The participating development processes were started from the simple story that occurred in community and moved to the complex story. These processes focused on community participation. The people decided and selected their programs since a project has begun. They came together to think, decide, set a plan, in progress, follow the result, undertake, receive the benefit and plan to develop continuously. These processes were dynamic of the participating development.

However, to maintain the longitudinal development, the potentiality of community leaders, the vigorous of local agency and the people agency's network should be further developed.

สารบัญ

	หน้า
คำนิยม	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	ค
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
- ความสำคัญของปัญหา	1
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
- คำถามหลักของการวิจัย	4
- ขอบเขตการวิจัย	4
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	5
- คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
- การศึกษาชุมชน	6
- การมีส่วนร่วมของชุมชน	11
- ความสำคัญของผู้นำชุมชน	16
- การป้องกันปัญหาสารเสพติด	21
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	33
- รูปแบบการวิจัย	33
- วิธีการเก็บข้อมูล / แหล่งข้อมูล	33
- การดำเนินการวิจัย	34
- วิธีการประมวลผล / วิเคราะห์ข้อมูล	37
บทที่ 4 ผลการศึกษา	38
- บริบทของชุมชน ตำบลบ้านเลี้ยว	38
- ผลการวิเคราะห์ชุมชน	45
- การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน	47
- การพัฒนาและเสริมสร้างผู้นำชุมชน	50
- การสร้างทีมงาน องค์กร และเครือข่ายการเรียนรู้	60

สารบัญ (ต่อ)

- การสร้างรูปแบบการเฝ้าระวัง / ป้องกันการใช้สารเสพติด	67
- การนำรูปแบบไปปฏิบัติในชุมชน	68
- การติดตาม / ประเมินผล การนำรูปแบบไปใช้	89
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	96
- สรุปผลการวิจัย	96
- อภิปรายผล	105
- ปัญหา และแนวทางแก้ไขที่พบจากการวิจัย	109
- ข้อเสนอแนะ	112
บรรณานุกรม	114
ภาคผนวก	115

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน ยาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย มีขอบเขตและความรุนแรงขยายตัวมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การค้าและการลำเลียง รวมทั้งการแพร่ระบาดของตัวยาเสพติดก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการบริหารประเทศ เพราะนอกจากผู้ติดยาเสพติดจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อยาเสพติดมาเสพแล้ว การติดยาเสพติดยังก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การก่อคดีอาชญากรรม การเกิดอุบัติเหตุ ซึ่งมีสาเหตุจากการใช้ยาเสพติด (ยาบ้า) ของผู้ขับรถยนต์ การนำรายได้จากการค้ายาเสพติดไปใช้ในการเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การที่รัฐสูญเสียงบประมาณในการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด และการดำเนินงานเพื่อป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ตลอดจนความสูญเสียทางทรัพยากรมนุษย์ที่ไม่สามารถก่อให้เกิดผลิตผลแก่ประเทศชาติเท่าที่ควร (ปปส. 2544)

ปัญหายาเสพติดในรอบปี 2543 มีสถานการณ์ผลิต การค้า และการแพร่ระบาดรุนแรงมากกว่าปี 2542 โดยยาบ้ายังคงมีการขยายตัวของการผลิตภายนอก และภายในประเทศอย่างไร้ขีดจำกัด กลุ่มผู้ค้าเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ค้ารายใหญ่ ยาบ้าส่วนใหญ่จะมีที่มาจากภาคเหนือ โดยพบว่ามีผู้ต้องหาเชื้อชาติชนกลุ่มน้อย หรือคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคเหนือ แต่อย่างไรก็ตามปริมาณการจับกุมมากขึ้นไม่ได้ส่งผลให้ปริมาณยาบ้าในประเทศไทยลดลงแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามปริมาณยาบ้ากลับมีจำหน่ายทุกพื้นที่เช่นเดิม พิจารณาจากราคาจำหน่ายส่งและปลืดยาบ้ามีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย ได้มีการคาดการณ์ว่าการแพร่ระบาดยาบ้าจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วง 2544 ประมาณการเม็ดเงินยาบ้าเข้าประเทศไทยในปี 2544 อย่างน้อยที่สุด 700 ล้านบาท (ปปส. 2544)

จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่อยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งได้รับผลกระทบจากปัญหายาเสพติดเช่นกัน โดยในปี 2541 มีสถิติการจับกุมคดียาเสพติด 1,009 ราย ผู้ต้องหาคดียาเสพติด จำนวน 1,223 ราย ผู้ต้องหาคดียาบ้า จำนวน 953 ราย และมีผู้เข้ารับการบำบัดยาเสพติดในสถานพยาบาล จำนวน 171 รายโดยสถิติดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นในปี 2543 ซึ่งข้อมูลตั้งแต่ 1 มกราคม 2544 - 30 พฤศจิกายน 2544 มีสถิติการจับกุมคดียาเสพติด 1,782 ราย ผู้ต้องหาคดียาบ้า 1,590 ราย พบของกลางยาบ้า 94,061 เม็ด ผู้รับการบำบัดรักษา 3,990 คน บำบัดซ้ำ 23 คน (ศูนย์ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จังหวัดอุดรธานี, 2544)

แม้จะมีข้อเสนอ มีการปรับฐานความคิดใหม่ (Paradigm) ในการแก้ปัญหายาเสพติด เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็น “เจ้าของปัญหายาเสพติดร่วมกัน” เพื่อร่วมมือกับทางราชการดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติด แต่ก็ยังพบว่าที่ผ่านมาองค์กรที่มีหน้าที่แก้ไขปัญหายาเสพติด โดยส่วนใหญ่เป็นของรัฐ (องค์กรส่วนราชการ) ยังเป็นเจ้าของปัญหา และมักจะเป็นผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา ซึ่งถือว่ายังเป็นกรอบความคิดเก่าที่มักจะมอบภารกิจหน้าที่การจัดการแก้ไขปัญหายาเสพติดไว้กับองค์กรของรัฐ และคนของรัฐ (ข้าราชการ) ส่วนภาคประชาชนและองค์กรชุมชนมักเป็นเพียงผู้คอยรับผลจากการแก้ปัญหายาเสพติด หรืออย่างดีก็เป็นเพียงผู้คอยให้ความร่วมมือกับรัฐ เมื่อรัฐร้องขอ

กระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน บทบาทหลักเน้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชน การร่วมมือของบุคคลทุกฝ่ายในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะต่อสู้กับปัญหายาเสพติดได้ สำหรับการปฏิบัติงาน ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ผ่านมา พบว่าไม่สามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดพลังในการแก้ไขได้ เนื่องจากพัฒนาการของปัญหายาเสพติดที่เพิ่มความรุนแรงและการแพร่ระบาด ประกอบกับการปฏิบัติงานด้านป้องกันปราบปรามและบำบัดรักษายาของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรเอกชน เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการประสานงานความร่วมมือ ทำให้ผลของการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นไปไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้นยุทธศาสตร์ของการแก้ปัญหายาเสพติด จึงจำเป็นต้องอาศัยมาตรการต่าง ๆ วิทยาการสมัยใหม่ ตลอดจนความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลหลายฝ่ายเพื่อการดำเนินการสอดคล้องกันกับสถานการณ์ยาเสพติดที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันของบุคคลในชุมชน ที่จะใช้ความสัมพันธ์นั้น เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหายาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน “ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติที่มนุษย์จะต้องมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง และหากมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่อง ก็จะกลายเป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน” (กองวิชาการและวางแผน สำนักงาน ป.ป.ส., หน้า 42)

อย่างไรก็ตาม ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด จะต้องมีการหามาตรการต่าง ๆ ที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ให้ถูกกับสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ เพราะโดยทั่วไปแล้ว ในชุมชนหนึ่งจะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับปัญหายาเสพติด อยู่ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ค้ายาเสพติด กลุ่มผู้ติดยาเสพติด กลุ่มเสี่ยง เช่น เด็กและเยาวชน และกลุ่มประชาชนทั่วไปในชุมชนที่ยังไม่มีปัญหายาเสพติด ซึ่งบุคคลทั้ง 4 กลุ่ม มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นเครือข่าย ดังนั้น การดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดควรดำเนินการในลักษณะด้านการป้องกัน การบำบัดรักษา หรือการปราบปราม ด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ ควรที่จะมีการดำเนินการทั้ง 3 ลักษณะควบคู่กันไป เพราะหากสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนได้ ก็จะเป็นการลด

ปัญหาอย่างอื่นที่ตามมาด้วย เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาอาชญากรรม เพราะสภาพแวดล้อมดีขึ้น บุคคลในชุมชนมีคุณภาพมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังที่ อังฉรา โพธิยานนท์ (2539) กล่าวว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable development) เป็นแนวคิดและแนวทางในการ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและชุมชนให้ดีขึ้น

ได้มีการศึกษาวิจัยถึงรูปแบบการแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับพื้นที่ โดยเน้นบทบาท ของชุมชน ระบบกลไกของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ที่เอื้ออำนวยต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด พบว่าชุมชนที่มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง และมีจิตสำนึกที่ตระหนักในปัญหายาเสพติด สามารถแก้ไข ปัญหายาเสพติดให้สำเร็จได้ (บัณฑูร อ่อนคำ และคณะ, 2539) นอกจากองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความสำเร็จทั้ง 2 ประการแล้ว ยังมีองค์ประกอบสำคัญอื่น ๆ เช่น การประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหายาเสพติด การปรับใช้เทคนิควิธีการที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาของชุมชน

การดำรงชีวิตกันเป็นหมู่ เป็นกลุ่ม เป็นชุมชน หรือเป็นสังคมของมนุษย์ ที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ทำให้มนุษย์มีปัญหาระหว่างกันอยู่ไม่น้อย หากแต่มนุษย์จำเป็นต้อง ทำงานประสานกันให้ได้ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี บรรลุถึงประโยชน์และความสำเร็จที่เป็นจุดหมาย โดยผ่านทุกข์และอุปสรรค ทั้งปวงให้ได้ ก็ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจระหว่างกันเป็นสำคัญ ซึ่งเครื่องมือและสื่อที่สำคัญ อย่างหนึ่งในการช่วยประสานคนต่าง ๆ ให้ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานให้บรรลุผลดังกล่าวได้ คือ ผู้นำ ซึ่งเป็นบุคคลที่จะมาช่วยประสานให้คนทั้งหลายมารวมกัน ประมวลกำลัง แรงใจ และสมอง ในการทำงานร่วมกัน พวกกันไปในทางที่ดี เพื่อประโยชน์สุขที่เป็นธรรมให้กับสังคมของตน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543) ด้วยเหตุนี้ งานในการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่เอื้ออำนวยให้งานพัฒนา บังเกิดผลลุล่วงไปได้ด้วยดี

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีโจทย์การวิจัยว่า รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดที่เหมาะสม จากการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ควรเป็นอย่างไร ภายใต้อำนาจการศึกษาเรื่อง รูปแบบการเฝ้าระวังและป้องกันการใช้นิโคติน จากความร่วมมือของผู้นำชุมชน กรณีตำบล บ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุดรธานี ถือเป็นความพยายามที่มีความประสงค์เพื่อศึกษาถึง แนวทางและการค้นหาทางเลือกต่าง ๆ ในการจัดรูปแบบการเฝ้าระวังและป้องกันการใช้นิโคติน ที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดภายใต้บริบทของชุมชน ซึ่งอาจเป็นต้นแบบในการขยาย รูปแบบไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเงื่อนไข ปัจจัย สถานภาพ ของชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อศึกษารูปแบบในการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน ตำบลบ้านเสี้ยว จากการร่วมคิดของกลุ่มผู้นำชุมชน

คำถามหลักของการวิจัย

รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน ที่ทีมวิจัยได้ทบทวนและคาดว่า สามารถนำมาใช้กับชุมชนตำบลบ้านเสี้ยวได้ จะประสบผลสำเร็จหรือไม่ โดยรูปแบบอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของชุมชนภายใต้การร่วมคิด ร่วมทำของชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว ว่าแต่ละฝ่ายควรมีบทบาทอย่างไร กลไกการขับเคลื่อนของการพัฒนาเป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่

กำหนดขอบเขตพื้นที่ โดยมุ่งศึกษาในตำบลบ้านเสี้ยว ทุกหมู่บ้าน จำนวน 6 หมู่บ้าน

ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาบริบทของชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว ตั้งแต่สภาพความเป็นอยู่ การรับรู้สภาพปัญหา จุดอ่อน จุดแข็งของชุมชน เครือข่ายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชน
2. ศึกษาข้อเสนอ ทางเลือก รูปแบบการเฝ้าระวังและป้องกันการใช้สารเสพติด จากความร่วมมือของผู้นำชุมชน
3. ดำเนินการนำรูปแบบที่ได้เลือก ไปปฏิบัติในชุมชน
4. ประเมินผลรูปแบบและเสนอแนะปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ผลต่อชุมชน

1. ประชาชนในชุมชนจะตื่นตัว ได้รับการศึกษามากขึ้น สามารถคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์รอบตัวได้อย่างถูกต้อง จรรโลงความเป็นประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น และสามารถที่จะทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และสุขภาพ อันจะยังประโยชน์ให้แก่ชุมชนและตนเองในระยะยาว

2. ปัญหาหลักในชุมชนได้รับความตระหนักโดยคิดว่าเป็นปัญหาของส่วนรวม และร่วมกันแก้ไข มีการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชนอย่างเป็นธรรมมากขึ้น คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนดีขึ้น

ผลต่อนักพัฒนา นักวิชาการ

1. ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับชุมชน และเห็นสังขรณ์ในเรื่องการพัฒนาจากการปฏิบัติจริง นอกเหนือจากที่ได้รับจากตำรา การเรียนรู้ในชั้นเรียน หรือฟังจากผู้มีประสบการณ์เท่านั้น

2. ได้ทำงานตามอุดมคติของตน นั่นคือการแสวงหาโลกทัศน์ที่ถูกต้อง เพื่อให้บังเกิดความสำเร็จต่อชีวิตมนุษย์และธรรมชาติอย่างแท้จริง

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ผู้นำชุมชน หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยกย่องไว้วางใจ ให้ความเชื่อถือในชุมชนนั้น ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

สารเสพติด หมายถึง สารใดก็ตามเมื่อเข้าสู่ร่างกายโดยการกิน ฉีด หรือดม จะมีผลต่อจิตใจและร่างกายของผู้ใช้สารนั้น

รูปแบบ หมายถึง รูปร่างและลักษณะของบางสิ่งบางอย่าง ที่บ่งบอกว่ามีคุณลักษณะคุณสมบัติและมืองค์ประกอบที่ชัดเจน สามารถมองเห็นภาพที่ชัดเจนและอธิบายได้ อาจเปลี่ยนรูปไปตามช่วงเวลาและสถานที่ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายใน ได้แก่ องค์ประกอบ คุณสมบัติ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพแวดล้อม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาโครงการรูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน : โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน กรณีตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ คณะผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1. การศึกษาชุมชน
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน
3. ความสำคัญของผู้นำชุมชน
4. การป้องกันยาเสพติด
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษาชุมชน

1.1 ความหมายของชุมชน

การพัฒนาชนบทและการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค เป็นนโยบายการพัฒนาประเทศที่สำคัญ ซึ่งภาครัฐให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานตามนโยบายนี้อย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มตั้งแต่ ปี 2525 ที่โครงการพัฒนาภายใต้ระบบ กชช. ได้พัฒนาจนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งพบว่า ในภาพรวมชนบทมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหลาย ๆ ด้าน เช่น มีไฟฟ้าใช้เกือบทุกบ้าน คุณภาพชีวิตดีขึ้น ทั้งด้านการศึกษา การเป็นอยู่ และด้านสุขภาพอนามัย อัตรารายได้และค่าจ้างมีสัดส่วนสูงขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538) แต่ก็ยังมีปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนชนบทอีกหลายประการที่ยังไม่สามารถแก้ไขและขจัดปัญหาให้หมดไปได้ โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาสังคม ปัญหายาเสพติด ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงและความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น

ในการศึกษารครั้งนี้ผู้ศึกษามุ่งประเด็นให้ทราบความหมายของ “ชุมชน” หรือ Community ซึ่งโดยทั่วไปเป็นเพียงการเข้าใจว่า เป็นการรวมตัวของคนเท่านั้น ความหมายของชุมชนนั้นไม่จำกัดแน่นอนตายตัว อาจพิจารณาได้หลายแง่มุมทั้งทางปรัชญา กายภาพ สังคมวิทยา จิตวิทยา และไม่ได้ให้ความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือบริเวณเล็ก ๆ ของหมู่บ้านท่า

นั้น บางครั้งความหมายอาจมีทั้งรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งอาจสรุปความหมายหรือคำจำกัดความในหลายกรณีและหลายความหมายดังนี้

Oxford University (1994) ซึ่งปรากฏในพจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English และได้ให้ความหมายของชุมชนว่า “หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลการเป็นอยู่ร่วมกัน”

Mark S. Homan (1994) ให้ความหมายของชุมชนว่า “คนจำนวนหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน”

Baker Brownell (1950) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชน คือ การกระทำที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสันทัด”

ส่วนนักวิชาการ และนักบริหารงานพัฒนาของไทย ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ไปอย่างหลากหลายเช่นเดียวกัน เช่น

ประเวศ วะสี (2540) ให้ความหมายของชุมชนว่า “การที่คนจำนวนหนึ่งทำได้อะไรก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน”

พระธรรมปิฎก (2539) ให้ความหมายของชุมชนโดยการเปรียบเทียบกับคำว่า “สังฆะ” ในความหมายของหมู่คณะ ซึ่งสรุปได้ว่า “สังฆะ คือชุมชนแห่งกัลยาณมิตร คือการที่บุคคลมาอยู่ด้วยกัน เริ่มตั้งแต่ผู้นำ (พระศาสดา) เป็นกัลยาณมิตร คือผู้ที่ช่วยเหลือหนุนผู้อื่นในการพัฒนาชีวิตได้ดี ให้เป็นชีวิตที่เจริญงอกงาม และผู้ที่มาอยู่ด้วย (พระภิกษุ) ก็มาช่วยกัน เอื้ออาทรต่อกัน ให้แต่ละบุคคลพัฒนาตนให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงามขึ้น เมื่อแต่ละบุคคลได้รับประโยชน์จากสังฆะ หรือชุมชน แต่ละบุคคลนั้นก็ต้องเป็นประกอบหรือส่วนร่วมที่ดี เพื่อช่วยเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังฆะหรือชุมชนด้วยเช่นกัน”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ให้ความหมายว่า “ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาละเอียดส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้”

กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวถึงชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง “กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จน

ถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาคุณค่า และมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย”

ชยันต์ วรรณะภูติ (2536) กล่าวถึงชุมชนในความหมายว่า “หมายถึงการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กร หรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ชุมชนหมายถึงสังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนา หรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้”

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540) กล่าวถึงชุมชนโดยสรุปว่า “ประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีความเชื่อมโยงกัน ชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้”

ทั้งนี้กล่าวโดยสรุปว่า ชุมชนหมายถึง การอยู่ร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่เกิดความรู้สึก หรือมีจิตวิญญาณที่จะทำงานหรือประกอบกิจกรรมในสิ่งที่ประโชชน์ เพื่อให้มีชีวิตที่ดีงาม ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่เกิดร่วมกันในกลุ่มหรือสังคมนั้น

1.2 แนวคิดการศึกษาชุมชน

จากนิยามและความหมายที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวไว้ จะเห็นได้ว่า “ชุมชน” มีความหมายที่หลากหลาย ถ้ามองโดยรวมจะเห็นว่า มีนัยหรือความหมายที่ใกล้เคียงกัน ในที่นี้จะนำเสนอแนวคิดและขอบเขตของชุมชน ซึ่งมีผู้ให้นิยามแนวคิดรวมทั้งขอบเขตของชุมชนว่า ต้องประกอบด้วยลักษณะ 5 ประการ คือ (Poplin, 1979 อ้างในปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543)

- 1.2.1 กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ หรือบริเวณหนึ่ง (Geo-geographic area)
- 1.2.2 สมาชิกมีการติดต่อระหว่างกันทางสังคม (Social Interaction)
- 1.2.3 สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม (Social Relationship)
- 1.2.4 มีความผูกพันทางด้านจิตใจต่อระบบนิเวศ (Psycho-Ecological Relationship)
- 1.2.5 มีกิจกรรมส่วนรวม เพื่อใช้ประโยชน์ (Central activities for utilization)

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการกำหนดปัญหา การประเมินศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของชุมชน อันจะนำมาซึ่งโครงการและกิจกรรมเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา ด้วยความร่วมมือจากทั้งผู้ศึกษาและตัวชุมชนเอง ซึ่งได้มีผู้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนไว้ดังนี้ (ธนพรรณ ธานี, 2540)

1.3.1 การศึกษาชุมชนเพื่อหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ถือ เป็นการหาความรู้ใหม่ หรือเป็นการเพิ่มเติมความรู้ให้มากยิ่งขึ้น การหาข้อเท็จจริงอาจจะเป็นข้อเท็จจริงในลักษณะกว้างทั่วไป หรือลึกซึ้ง มีการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียดก็ได้ ตามวัตถุประสงค์ของผู้ศึกษา

1.3.2 การศึกษาชุมชนเพื่อทดสอบความรู้เดิมให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เป็นการทดสอบความรู้ต่าง ๆ เพื่อยืนยันและเป็นการทำให้ความรู้เดิมนั้นน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เป็นเรื่องของการที่จะสร้างแนวความคิดและทฤษฎีใหม่ขึ้น

1.3.3 การศึกษาชุมชนเพื่อนำข้อเท็จจริงไปใช้ประโยชน์ในงานพัฒนา ซึ่งนับว่ามีประโยชน์และสำคัญต่องานพัฒนาอย่างมาก เพราะจะได้นำไปวางแผนและนำไปปฏิบัติในงานพัฒนา ซึ่งถ้านักพัฒนาปราศจากการศึกษาชุมชน จะทำให้ไม่เข้าใจในงานพัฒนา

ดังนั้นจึงสรุปวัตถุประสงค์ในการศึกษาชุมชนว่า “เพื่อหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ในชุมชน และเพื่อทดสอบความรู้ให้มีความน่าเชื่อถือ ว่ามีประโยชน์ต่อนักวิชาการเพื่อที่จะทำให้เข้าใจชุมชน และการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมากในระดับหนึ่ง แต่ในการศึกษาชุมชนเพื่อนำข้อเท็จจริงไปใช้ในการพัฒนานั้น จะเกี่ยวข้องกับการนำความรู้จากการศึกษาชุมชนไปปฏิบัติงานในสนาม ด้านการวางแผน หรือการลงมือปฏิบัติงานสนามอย่างแท้จริง”

1.4 มิติประเด็นของการศึกษาชุมชน

ในการศึกษาชุมชนนั้น ได้มีสำนักคิดต่าง ๆ เช่น สำนักโครงสร้างและหน้าที่ สำนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม และสำนักวัฒนธรรมนิเวศวิทยา ได้มีมุมมองและประเด็นในการศึกษาชุมชน หรือสังคม เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ว่าจำเป็นต้องมีหลักฐานในการมองการวิเคราะห์ อาจจะมีหลากหลายประเด็น แต่โดยรวมแล้ว มักจะมีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ซึ่งอาจเรียกชื่อต่างกันไป ถ้าเป็นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างและหน้าที่ นักคิด เช่น Rodcliffe – Brown (1958, อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์ 2536) จะมองว่าสังคมและชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญในการวิเคราะห์ คือ

(1) โครงสร้างสังคม (Social Structure) หรือส่วนประกอบต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบนั้น ๆ อาจจะเป็นระบบเครือญาติ หรือโครงสร้างสังคมรูปแบบอื่น ๆ

(2) สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ (Ecology) ซึ่งสังคมจะต้องปรับให้เข้ากันได้ มีการใช้ทรัพยากรจากระบบนิเวศเพื่อยังชีพ

(3) กลไกหรือวัฒนธรรม (Culture) ซึ่งทำให้มนุษย์ในสังคมนั้น สามารถอยู่ด้วยกันได้

นอกจากนี้ ข้อพิจารณาในการศึกษาชุมชนประเภทต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายนั้น ควรนำแนวคิดต่าง ๆ มาเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน และสังคมได้ชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อชุมชนมีความสัมพันธ์กับภาครัฐในการพัฒนา ในขณะที่มีการขยายตัวของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การต่อสู้ทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ตนเองมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่ง ชัยนंद วรรณะภูติ (2536) ได้เสนอแนวคิดในการศึกษาชุมชนไว้ดังนี้

(1) ประวัติศาสตร์หมู่บ้านและรูปแบบการใช้ทรัพยากร คือการศึกษาหมู่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ทรัพยากรตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการใช้ทรัพยากรในการผลิตในปัจจุบัน เป็นการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านเป็นช่วง ๆ เพื่อจำแนกให้เห็นปัจจัยที่เข้ามากระทบในลักษณะการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ

(2) ผู้นำ และบทบาทของผู้นำในฐานะของ “คนกลาง” การศึกษาผู้นำของชุมชน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความเข้าใจหมู่บ้าน เป็นการศึกษาฐานอำนาจในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับระบบภายนอก การตัดสินใจของหมู่บ้านในการเลือกผู้นำ และการได้มาซึ่งอำนาจ เพื่อเข้าใจภาวะผู้นำในชุมชน ซึ่งกลุ่มผู้นำมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับรัฐ การกระจายผลประโยชน์ในชุมชน และทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

(3) การศึกษาชุมชนเป็นการศึกษาทั้งในด้านความสัมพันธ์ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

(4) การสร้างแบบจำลอง (Model) เพื่อเป็นเครื่องมือแนวทางในการศึกษาและอธิบาย เช่น Potter (อ้างใน อทิน รพีพัฒน์, 2536) ได้ศึกษาสังคมไทยว่า มีลักษณะสำคัญที่เป็นองค์ประกอบหรือกลไกในการรวมกลุ่มของสังคมชนบทไทย เช่น ลักษณะครอบครัวขยายที่อาศัยอยู่รวมกันในบริเวณบ้านเดียวกัน ระบบเครือญาติที่นับถือญาติทั้งสองฝ่าย การให้ความสำคัญต่อกลุ่มบ้านที่เป็นเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย การจัดแบ่งชนชั้นและสถานภาพ ผู้นำและบริวาร กลุ่มการเมือง หมู่บ้านในฐานะเป็นองค์กรบริหารและปกครองสังคมหมู่บ้าน และวัดของหมู่บ้าน เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ในปัจจุบัน “การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม” เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดความคิดใหม่ ๆ ทั้งสองฝ่าย คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ โดยประชาชนเองจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น ในขณะที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นเพียงผู้กระตุ้นให้ประชาชนมองเห็นภาพที่แตกต่างหรือมุมมองที่แตกต่าง ให้เกิดทางเลือกแล้วนำไปสู่กิจกรรมที่จะพัฒนาโดยหวังผลว่า ประชาชนจะสามารถช่วยตนเอง ป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม (วิไล วิชากร, 2538) การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น มิใช่จะเป็นเพียงการสร้างคามภูมิใจในการที่ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม และสร้างความสามัคคีในชุมชนเท่านั้น แต่จะเป็นส่วนช่วยให้โครงการพัฒนาของรัฐมีความหมาย ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และสอดคล้องตามความต้องการของชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นกลไกที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดูแลควบคุมการพัฒนาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ (อรพินท์ สพฤกษ์ชัย, 2538)

ดังนั้น เพื่อให้ข้อสรุปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วม ซึ่งมีผู้ให้ความหมายที่หลากหลายไว้ ดังนี้

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541) และยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

WHO/UNICEF (1978) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญของการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท

Wertheim (1981) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางการจัดการบริหารและทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตน

สายทิพย์ สุดดิษฐ์ (2534) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปลี่ยนแปลงกลไกในการพัฒนา จากการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงหมายถึง การคืนอำนาจ (Empowerment) ในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชา

ชน อย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของเขา

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ, 2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรที่อยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยภาครัฐจะต้องคืนอำนาจในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรี คนจน หรือคนด้อยโอกาสในสังคม ได้มีโอกาสในการแสดงความต้องการ แสวงหาทางเลือก หรือเสนอข้อเรียกร้อง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม และเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ เป็นผู้กำหนดความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน และเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน

อภิชัย พันธเสน (2539) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมอาจเริ่มต้นจากการพัฒนามาจากข้างล่าง แทนวิธีการพัฒนาจากนโยบายเบื้องบน จุดเริ่มต้นคือ การกระจายอำนาจของการวางแผนจากส่วนกลางไปเป็นการวางแผนส่วนภูมิภาค

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ

(1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

(2) การมีส่วนร่วมในลักษณะทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

- การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการคืนอำนาจ

(empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชน ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง ในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

2.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิดกระบวนการทำงานที่ประชาชนมีส่วนร่วมในอดีตนั้น คือ ทำอย่างไรจึงจะให้บริการของรัฐครอบคลุมได้ทั่วถึง โดยรัฐเป็นผู้กำหนด แล้วประชาชนให้ความร่วมมือ แต่ปัจจุบันแนวคิด เปลี่ยนเป็นทำอย่างไรประชาชนจึงจะพึ่งตนเองได้ ส่วนรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล มีบทบาทเป็นเพียงองค์กรภายนอกที่สร้างเงื่อนไขให้ข้อมูล เพื่อให้ประชาชนตัดสินใจที่ดีขึ้นในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และให้การสนับสนุนตามสมควรหรือตามสภาพเมื่อพบว่าเป็นปัญหาของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการ และได้กำหนดเป็นนโยบายชัดเจนตั้งแต่การริเริ่มรูปแบบการบริหาร (อรพินท์ สพโชคชัย, 2538) ดังนั้น ในการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม จึงประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการคือ (วิไล วิชากร, 2538)

2.2.1 องค์กร ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ

2.2.2 เจ้าหน้าที่ของรัฐ มีบทบาทในการสร้างเงื่อนไขและให้ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลทางสังคม เทคโนโลยี การบริหารจัดการ หรือชี้แหล่งเงินทุนต่าง ๆ

2.2.3 ประชาชน มีบทบาทสำคัญคือ การตัดสินใจ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ตัดสินใจว่าอะไรคือปัญหาของตน ของชุมชน แนวทางแก้ปัญหาเป็นอย่างไร ใช้วิธีการหรือกิจกรรมอะไร แล้วจึงตัดสินใจเลือกกิจกรรมในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหานั้น

2.3 กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนา หรือนักวิชาการจากภายนอก เป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วม จะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผน ดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญห การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2526, 10) ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา มี 5 ระดับ คือ (อคิน ระพีพัฒน์, 2531)

2.3.1 ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2.3.2 ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

2.3.3 ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

2.3.4 ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

2.3.5 ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

นอกจากนี้กระบวนการในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท มี 4 ขั้นตอน คือ (วิรัช วิจารณ์การวรรณ, 2530)

(1) การศึกษาชุมชน คือ การค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยนักพัฒนาศึกษาและเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ของประชาชน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับประชาชน โดยใช้วิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ทั้งทางตรง / ทางอ้อม ข้อมูลบางส่วนอาจหาได้จากเอกสารและงานวิจัย

(2) การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา โดยมีการรวมกลุ่มกันอธิบาย ถกเถียง แสดงความคิดเห็น นักพัฒนาเป็นผู้ประสานงาน โดยคอยจัดลำดับผู้อภิปราย ให้ข้อเท็จจริง และสรุปประเด็นสำคัญเป็นหลัก ส่วนประชาชนควรได้มีโอกาสเข้าร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และนักพัฒนาต้องกระตุ้น เร่งเร้าให้มีการแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด

(3) การลงมือปฏิบัติตามแผน จากการที่ตัดสินใจร่วมกันตามข้อ (2) ขั้นตอนนี้จะต้องทำด้วยความศรัทธา และเชื่อมั่นที่จะพัฒนาชุมชน

(4) การประเมินผลงาน โดยประชาชนและนักพัฒนาจะร่วมกันกำหนดขั้นตอนในการประเมินผล ตลอดจนดูแลปัญหาที่จะเกิดขึ้นระหว่างประเมินผลเพื่อจะได้แก้ไขได้ทันที

โดยสรุป จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วม พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วม มีดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543)

(1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

(2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

(3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

(4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

(5) การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้ทันที

2.4 ยุทธศาสตร์ / การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าจะเป็นทางตรง หรือทางอ้อม อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการติดต่อสื่อสาร กล่าวคือ การที่สมาชิกทุกคนในชุมชนมีความสามารถ และมีโอกาสสื่อความหมาย และเข้าใจข้อมูล เหตุผลได้ดี ซึ่งจะทำให้ชุมชนนั้น ๆ สามารถแยกแยะความต้องการ และพัฒนาความสนใจร่วมกัน อันจะนำไปสู่การร่วมดำเนินการ หรือกิจกรรมใด ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วม กล่าวโดยรวมจึงเป็นการพัฒนาวิธีการสื่อสารระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือการถูกระดมจากภายนอก การพัฒนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในกระบวนการคิด และตัดสินใจ (อรพินท์ สพโชคชัย, 2538)

ในส่วนยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน จากประสบการณ์ในการทำงานของโครงการพัฒนาที่สูง ไทย-เยอรมัน ของนเรศ สงเคราะห์สุข (2541) ได้สรุปยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ 2 ด้าน คือ

2.4.1 การจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม สามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

(1) การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจ และเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

(2) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชน และระหว่างชุมชน

(3) การจัดทัศนศึกษาดูงาน และการเชิญผู้มีประสบการณ์มาให้ข้อคิดเห็นและแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนแนวคิด และประสบการณ์

- (4) การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ
- (5) การลงมือปฏิบัติจริง
- (6) การถอดประสบการณ์ และสรุปบทเรียนจะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

2.4.2 การพัฒนาผู้นำและเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้ หรือความสามารถที่มีอยู่ จะช่วยให้ผู้นำสามารถริเริ่มกิจกรรม การแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ โดยการ

- (1) แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างผู้นำ ทั้งภายในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างและชัดเจนขึ้น
- (2) สนับสนุนให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง
- (3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและการจัดองค์กรร่วมกัน

3. ความสำคัญของผู้นำชุมชน

การดำรงชีวิตรวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนของมนุษย์ จำเป็นต้องมีการทำงานประสานกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและบรรลุถึงประโยชน์ และความสำเร็จที่เป็นจุดหมายโดยผ่านทุกข์และอุปสรรคทั้งปวงให้ได้ ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจระหว่างกันเป็นสำคัญ เครื่องมือและสื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งในการช่วยประสานกลุ่มคนต่าง ๆ ให้ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานให้บรรลุผลได้คือ ผู้นำ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543) และได้มีผู้ให้ความหมายของผู้นำไว้ ดังนี้

กิติ ดยัคคานนท์ (2532) กล่าวว่า ผู้นำ คือ ผู้มีศิลปะที่สามารถมีอิทธิพลเหนือคนอื่น และนำบุคคลเหล่านั้นไป โดยได้รับความไว้วางใจและเชื่อใจอย่างเต็มที่ อีกทั้งยังได้รับความเคารพนับถือ ความร่วมมือ และความมั่นใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างจริงใจ

สัมพันธ์ เตชะอริกและคณะ (2537) กล่าวว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับในแง่ของการคิดตีกับปฏิบัติจริงตามสิ่งที่พูด อันจะก่อให้เกิดความเชื่อถือแก่ชาวบ้านทั้งในชุมชนภายนอกชุมชน เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานของราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันการศึกษา

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และคณะ (2541) สรุปสาระสำคัญของผู้นำไว้ 2 ประการ คือ

1. ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลสามารถทำให้ผู้คนเดินตามหรือทำตามในสิ่งที่ผู้นำพยายามจะนำให้ทำถ้าขาดซึ่งอิทธิพลที่สามารถทำให้คนเดินตาม ภาวะผู้นำก็ไร้ความหมาย การเดินตามนั้น มิได้หมายความว่าทำกันโดยเฉพาะขณะที่ผู้นำนั้น ๆ มีอำนาจอยู่ สามารถทำให้ผู้คนเกรงกลัวจึงเดินตามทำตามในสิ่งที่ผู้นำสั่งให้ทำ แต่แม้ว่าผู้นำนั้น ๆ ไม่ได้อยู่ในอำนาจแล้ว ผู้คนก็ยังเดินตามในสิ่งที่ผู้นำเหล่านั้นพูดไว้ หรือปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง

2. ผู้นำ คือ ผู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ “ผลสำเร็จที่ดี ผลสำเร็จเป็นสิ่งที่วัดผลของภาวะผู้นำ ไม่จำเป็นต้องเป็น “อาการนำ” ที่เห็นได้ด้วยตา แต่เป็นผลสำเร็จที่เกิดจากการนำจริง ๆ ผู้นำที่แท้จริงอาจจะไม่ใช่ผู้นำที่อยู่ในตำแหน่ง มีชื่อเสียงอย่างที่คนทั่วไปมองเห็นรู้จัก แต่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้จริง ๆ โดยทั่วไปไม่มีความรู้สึกว่าคุณนำดังกล่าวกำลังแสดงอาการนำอยู่อย่างที่เราเรียกกันว่าเป็น “ผู้นำที่ไม่ได้นำ” ดังนั้นในความหมายนี้ ภาวะผู้นำจึงวัดกันด้วยผลที่เกิดจากการนำ ไม่ได้วัดกันด้วยตำแหน่งหรืออาการที่ได้แสดงว่าคุณนำอยู่

จิตจันทร์ กิติกริต (2532) กล่าวว่า ผู้นำ คือบุคคลที่ช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีการตกลงกันและพยายามหาทางให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ พฤติกรรมของผู้นำท้องถิ่นจะมีอิทธิพลเหนือประชาชนในท้องถิ่นนั้น อันจะก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จของชุมชนเป็นสำคัญ หรืออาจกล่าวได้ง่าย ๆ โดยสรุปว่า ผู้นำท้องถิ่น คือ ผู้มีอำนาจหรือมีอิทธิพลสามารถชักจูงคนในชุมชนได้

จากความหมายของคำว่า ผู้นำ ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้เป็นสาระสำคัญ 2 ประการ คือ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543)

- ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่น ๆ สามารถทำให้คนอื่นอยากเดินตามและให้ความเคารพนับถือเชื่อใจ และให้ความร่วมมือในการทำงานต่าง ๆ
- ผู้นำ คือ ผู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ผลสำเร็จที่ดี หรือบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้

3.1 ประเภทของผู้นำชุมชน

โดยทั่วไปการแบ่งประเภทของผู้นำชุมชนแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้มีความรู้ดี ข้าราชการบำนาญ ผู้มีฐานะดี เป็นต้น (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543) นอกจากนี้ได้มีการแบ่งประเภทของผู้นำให้ละเอียดตามลักษณะ เช่น ผู้นำคนหนึ่งๆ สามารถจัดอยู่หลายประเภทด้วยกัน โดยมีลักษณะผสมผสานอยู่ในบุคคลเดียวกัน คือ (สมพันธ์ เตชะอธิก, 2537)

3.1.1 ผู้นำทางความคิด

(1) พัฒนาค้นแล้วพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้หลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เน้นให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง รู้จักปัญหา รู้จักลดอาชญากรรม อยากพึ่งตนเอง จนนำไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

(2) การพึ่งตนเอง

(3) การวิเคราะห์ชุมชน และทางเลือกในการแก้ไขปัญหาสามารถหาแนวทางในการแก้ปัญหาภายในชุมชนเรื่องต่าง ๆ ได้ อาทิ แนวคิดเศรษฐกิจ 3 ขาในการพึ่งตนเองได้ทั้งในเรื่องการผลิตทุน และการตลาด

(4) วิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มคนจน คือ มีกระบวนการวิเคราะห์ระบบชนบททำให้แยกแยะกลุ่มคนในหมู่บ้านได้ และส่งเสริมให้พวกเขารวมกลุ่มกันทำงานและกระตุ้นผู้นำให้เกิดขึ้นจนเป็นที่ยอมรับ ทำให้คนจนคลี่คลายปัญหาไปได้มากและกลายเป็นผู้นำกลุ่มขึ้นมา

(5) การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน โดยมีกิจกรรมที่ร่วมมือกับครู ผู้ปกครอง และนักเรียนอย่างใกล้ชิด

3.1.2 ผู้นำทางด้านศีลธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำเริ่มจากการเทศน์สอนกรรมฐาน การลดละอาชญากรรม และประยุกต์กับงานพัฒนา

3.1.3 ผู้นำทางด้านอาชีพ เทคนิค การปฏิบัติ แบ่งได้ 2 ประเภท คือ ผู้นำที่เน้นหนักการทำกิจกรรมเฉพาะด้าน เช่น เกษตรผสมผสาน ปศุสัตว์ สับปะรด และผู้ที่มีกระบวนการทำงานที่ดีกับชาวบ้าน คือ มีความสัมพันธ์กับชุมชน การจัดประชุมอบรม ศึกษาดูงาน วิเคราะห์ชุมชน จัดอันดับปัญหาเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

3.1.4 ผู้นำด้านการพูด แบบกระตุ้นเร้าทั้งแนวความคิด และการปฏิบัติการ พูดในสิ่งที่ตัวเองทำมาด้วยมือ การพูดอธิบายแบบเรียบ ๆ

3.1.5 ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ โดยเสนอแผนงานและกิจกรรมเข้าสู่หน่วยราชการได้

3.1.6 ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน การมีบารมีและความสามารถในการระดมทุนภายในชุมชนและภายนอก

นอกจากนี้ กิติ ดยัคคานนท์ (2532) ได้เสนอวิธีการแบ่งประเภทของผู้นำโดยแยกตามลักษณะต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปอีก คือ

ก. การแบ่งประเภทผู้นำตามลักษณะการปฏิบัติงาน ได้แก่

- (1) ผู้นำตามกฎหมาย
- (2) ผู้นำที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว
- (3) ผู้นำในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์

ข. การแบ่งผู้นำตามลักษณะของพฤติกรรม ได้แก่

- (1) ผู้นำที่มุ่งแต่งานเป็นสำคัญ
- (2) ผู้นำที่ตระหนักถึงผลงานและความพอใจของทุกฝ่าย

ค. การแบ่งผู้นำตามลักษณะการบริหารงาน ได้แก่

- (1) ผู้นำแบบอัตตาริปไตย (Authoritarian)
- (2) ผู้นำแบบเสรี (Laissez-faire Leader)
- (3) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leader)

ง. การแบ่งผู้นำตามทฤษฎี 3 มิติของเร็ดคิน ได้แก่

- (1) ผู้นำแบบเอาเกณฑ์
- (2) ผู้นำแบบเอางาน
- (3) ผู้นำแบบสัมพันธ์
- (4) ผู้นำแบบประสาน

3.2 ลักษณะของผู้นำชุมชน

ได้มีผู้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำชุมชนไว้ตามประเด็นต่าง ๆ ไว้ คือ

3.2.1 ลักษณะของผู้นำชุมชน หรือ ผู้นำท้องถิ่นที่เล็งเห็นว่าต้องงานพัฒนาชุมชน 8 ประการ คือ (จิตจำนงค์ กิติกรดี, 2532)

- (1) มีจิตใจมุ่งมั่นที่จะพัฒนา
- (2) มีความซื่อตรงต่อเจ้าหน้าที่
- (3) มีจิตใจเป็นกุศล
- (4) การยอมรับวิทยาการแผนใหม่
- (5) ความเชื่อมั่นในตนเอง
- (6) ทศนคติแบบประชาธิปไตย
- (7) มีความจงรักภักดีต่อสถาบัน
- (8) มีความเป็นผู้นำ

3.2.2 ลักษณะของผู้หน้าที่สอดคล้องกับหลักสัปปริสธรรม 7 ของพระพุทธศาสนา คือ (พระธรรมปิฎก, 2541)

- (1) รู้หลักการ เมื่อดำรงตำแหน่งมีฐานะหรือจะทำอะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎกติกาที่เกี่ยวข้อง
- (2) รู้จุดหมาย ต้องมีความชัดเจนในจุดหมาย แล้วต้องมีความแน่วแน่มุ่งมั่นที่จะไปถึงจุดหมายด้วย
- (3) รู้ตน คือต้องรู้ว่าตนเองคือใคร มีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สถิติปัญญาความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเองและเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเอง
- (4) รู้ประมาณ คือรู้จักความพอดี ต้องรู้จักขอบเขต ขีดขั้นความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่าง ๆ
- (5) รู้กาล คือรู้จักเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะ จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลา รู้จักวางแผน
- (6) รู้ชุมชน คือ รู้สังคมตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้าง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์ใด มีปัญหาอย่างไร รู้ความต้องการของเขา แม้แต่ชุมชนย่อย ๆ ถ้า

จะช่วยเหลือเขา เราจะต้องรู้ความต้องการเพื่อสนองความต้องการได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหได้ตรงจุด

(7) รัฐบาล คือ รัฐบาลที่เกี่ยวกับ โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานร่วมการไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสม และได้ผล

โดยสรุปแล้วคุณสมบัติของผู้นำต้องเป็นบุคคลที่มีศีล สมาธิ และปัญญา แต่อาจขยายความโดยหลักสัปปุริสธรรม 7 ของพุทธศาสนาที่อธิบายคุณสมบัติของผู้นำ ได้แก่ รู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน และรัฐบาล

4. การป้องกันปัญหาสาธารณสุข

4.1 การป้องกันยาเสพติดของประเทศไทย ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549)

ประเทศไทยมีการใช้แนวความคิดหลักในรูปแบบจิตวิทยา – สังคม เพื่อการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดมาโดยตลอด แต่การแพร่ระบาดของยาเสพติดก็ยังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญพบว่า ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) นั้น คาดว่ายังคงใช้รูปแบบจิตวิทยา – สังคม ตามเดิม

เป้าหมายของการป้องกันยาเสพติด

ผู้เชี่ยวชาญได้มีการตั้งเป้าหมายการป้องกันยาเสพติดเกือบทั้งหมดคล้ายคลึงกันในช่วง พ.ศ. 2540 – 2544 ซึ่งมีความครอบคลุมกลุ่มเสี่ยงที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. ดำเนินงานป้องกันยาเสพติดให้ครอบคลุมกลุ่มเยาวชนในสถานศึกษาให้เยาวชนมีความสามารถในการดำเนินงานกันเอง โดยมี ครู อาจารย์ เป็นที่ปรึกษา ประสานงานกับองค์กรชุมชน
2. ขยายการจัดตั้งองค์กรชุมชนในพื้นที่เพื่อดำเนินงานป้องกันยาเสพติด โดยประสานกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ในชุมชนให้มีจำนวนมากขึ้นทั่วทุกจังหวัด โดยภาครัฐให้การสนับสนุน

3. ให้ความรู้และความเข้าใจ แก่ประชาชนทั่วไปถึงโทษและพิษภัยของยาเสพติด ตลอดจนกระบวนการป้องกันยาเสพติด โดยผ่านสื่อทุกประเภทและผ่านช่องทางตามระบบการปกครองท้องถิ่น

4. พัฒนาสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ให้สามารถทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่

5. ขยายการดำเนินการป้องกันยาเสพติดให้ครอบคลุมกลุ่มเยาวชนนอกสถานศึกษา

6. ขยายการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดให้ครอบคลุมกลุ่มผู้ใช้แรงงาน

7. พัฒนางองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและการสื่อสารโทรคมนาคมในการให้คำปรึกษา แก่ผู้ที่มีปัญหาชีวิตได้อย่างครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนที่เพิ่มเติมคือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวให้มีศักยภาพในการป้องกันเยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัว จากยาเสพติด

4.2 ความหมายของการป้องกันสารเสพติด

การป้องกันสารเสพติด หมายถึง การให้การศึกษ ข่าวดสาร ความรู้ และข้อมูล ในเรื่องคุณภาพชีวิต ยาและสารเสพติด ตลอดจนการป้องกันตนเอง ครอบครัว และชุมชน ให้รอดพ้นจากสารเสพติด ด้วยการใช้วิธีการต่าง ๆ ไปสู่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้สามารถอยู่ในสังคมได้โดยไม่พึ่งยาหรือสารเสพติด ถึงแม้จะประสบปัญหากับตนเองและครอบครัว รวมทั้งการปรับปรุงสภาพแวดล้อมใกล้ตัวที่มีส่วนผลักดันให้กลุ่มเป้าหมายไปใช้ยาเสพติดด้วย

4.2.1 **ระดับของการป้องกันสารเสพติด** การป้องกันสารเสพติด สามารถจำแนกได้ 3 ระดับ คือ

(1) การป้องกันระดับที่ 1 (Primary Prevention) หมายถึง การป้องกันที่มี การจัดกิจกรรมล่วงหน้า เพื่อเป็นการป้องกันคนในชุมชนไม่ให้ติดยาหรือสารเสพติด โดยเน้น เฉพาะผู้ที่มีสุขภาพจิตอ่อนแอ และมีความเสี่ยงในการติดยาสูง เพื่อระงับหรือลดการใช้ยาที่ไม่ ถูกต้องและผิดวัตถุประสงค์ หรือให้รู้จักการใช้ยาในทางที่ถูก การป้องกันในขั้นนี้ จัดทำได้ใน โรงเรียนหรือในชุมชน โดยเน้นการให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับยาและผลของยาที่มีต่อพฤติกรรม ของคน และมุ่งเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

(2) การป้องกันระดับที่ 2 (Secondary Prevention) การทำกิจกรรมใด ๆ ที่จะแทรกเข้ามาในช่วงเวลาที่คนไข้ได้ทดลองใช้ยาแล้ว และกำลังจะติดยาแต่ยังไม่ติด และเป็นผู้ที่ มีการเสี่ยงในการติดยาสูง การจัดกิจกรรมในระดับนี้เป็นการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ยา การให้คำปรึกษาลดลงจนการเฝ้าระวังรักษา จัดทำได้ในโรงเรียนและชุมชน

(3) การป้องกันระดับที่ 3 (Tertiary Prevention) หมายถึง การทำกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นการขยายขอบเขตการป้องกันในระดับที่ 2 มิให้เกิดปัญหารุนแรง มุ่งแก้ไขคนที่ติดยาแล้วไม่ให้หวนกลับไปติดซ้ำอีก เป็นการให้บริการระยะยาว ซึ่งครอบคลุมถึงการให้ความรู้ทางสุขภาพ อนามัยและการศึกษาโดยอาศัยบุคคลหลายอาชีพเข้าไปช่วยเหลือ เช่น แพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ เพื่อฟื้นฟูให้ผู้ติดยาเสพติดที่หายแล้วได้กลับเข้าไปสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

แนวความคิดหลักในการป้องกันยาเสพติด

ประเทศไทยมีการใช้แนวความคิดหลักในรูปแบบจิตวิทยา-สังคม เพื่อการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดมาโดยตลอด แต่การแพร่ระบาดของยาเสพติดก็ยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญพบว่า ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) นั้น คาดว่ายังจะใช้รูปแบบจิตวิทยา-สังคม ตามเดิม และมีการตั้งเป้าหมายการป้องกันยาเสพติดเกือบทั้งหมดคล้ายคลึงกับในช่วง พ.ศ. 2540-2544 ซึ่งมีความครอบคลุมกลุ่มเสี่ยงที่สำคัญ ๆ ดังนี้ (ธันยรัตน์ ธนฉนิโรจน์ และคณะ, 2542)

(1.) ดำเนินงานป้องกันยาเสพติดให้ครอบคลุมกลุ่มเยาวชนในสถานศึกษาให้เยาวชนมีความสามารถในการดำเนินงานกันเองได้ โดยมี ครู อาจารย์ เป็นที่ปรึกษา ประสานงานกับองค์กรชุมชน

(2.) ขยายการจัดตั้งองค์กรชุมชนในพื้นที่เพื่อดำเนินงานป้องกันยาเสพติดโดยประสานงานกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ในชุมชนให้มีจำนวนมากขึ้นทั่วทุกจังหวัด โดยภาครัฐให้การสนับสนุน

(3.) ให้ความรู้และความเข้าใจ แก่ประชาชนทั่วไปถึงโทษและพิษภัยของยาเสพติด ตลอดจนกระบวนการป้องกันยาเสพติด โดยผ่านสื่อทุกประเภทและผ่านช่องทางตามระบบการปกครองท้องถิ่น

(4.) พัฒนาสถานประกอบการและสถานการศึกษา ให้สามารถทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่เยาวชนได้อย่างสมบูรณ์ หล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนให้ไปในทางที่ถูกต้อง ปลอดภัยจากยาเสพติด

(5.) ขยายการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดให้ครอบคลุมกลุ่มเยาวชนนอกสถานที่

(6.) ขยายการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดให้ครอบคลุมกลุ่มผู้ใช้แรงงาน

(7.) พัฒนาองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและการสื่อสารโทรคมนาคมในการให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่มีปัญหาชีวิตได้อย่างครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนที่เพิ่มเติมขึ้น คือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวให้มีศักยภาพในการป้องกันเยาวชน ซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัว ให้ปลอดภัยจากยาเสพติดซึ่งนับว่าเป็นเป้าหมายที่ดี

ยุทธศาสตร์การป้องกันยาเสพติด

ในการกำหนดยุทธศาสตร์การป้องกันยาเสพติดนั้น ผู้เชี่ยวชาญยังคงมีการแบ่งออกเป็นยุทธศาสตร์การป้องกันในเชิงกว้าง และยุทธศาสตร์การป้องกันในเชิงพื้นที่ เช่นเดียวกับในช่วง พ.ศ.2540-2544 แต่รายละเอียดเกือบทั้งหมดจะแตกต่างกันไปและเน้นที่กลุ่มประชากรมากขึ้น ดังนี้

ยุทธศาสตร์การป้องกันในเชิงกว้าง

1. ขีดหลักการดำเนินงานแบบองค์รวม มีการป้องกันปัญหาอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกับปัญหาเสพติด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการประสานการทำงานให้สอดคล้องกัน
2. ดำเนินงานในรูปแบบของเครือข่าย ขยายความร่วมมือจากทุกฝ่าย
3. รณรงค์เชิงรุก ใช้ระบบการสื่อสาร โทรคมนาคม ตามยุคสมัยให้เป็นประโยชน์
4. ให้ความรู้ที่เป็นจริง และมีความสมบูรณ์เพียงพอ ที่จะใช้ประกอบการตัดสินใจ
5. เน้นกลุ่มประชากร 3 ฐาน คือ ชุมชน สถานศึกษา และสถานประกอบการ

ยุทธศาสตร์การป้องกันในเชิงพื้นที่

1. สร้างและพัฒนาองค์กรประชาชนในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินงานป้องกันยาเสพติดได้ด้วยตนเอง รัฐเป็นเพียงผู้ประสานงาน และให้การสนับสนุนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน
2. ชุมชนและประชากรเป้าหมาย มีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันในชุมชน
3. กำหนดองค์กร และพื้นที่ในการดำเนินงานอย่างชัดเจน

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน

การแบ่งกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน ยังคงแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่เช่นเดียวกับในช่วง พ.ศ. 2540-2544 คือ กลุ่มเป้าหมายในสถานศึกษา กลุ่มเป้าหมายในชุมชน กลุ่มเป้าหมายในสถานประกอบการ และกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และเสนอให้มีการดำเนินงานในกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ กลุ่มบิดา มารดา ผู้ปกครอง กลุ่มครู อาจารย์ กลุ่มเจ้าของสถานประกอบการ

กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มศิลปิน กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มข้าราชการ ลูกจ้างของรัฐในสถานศึกษา เพื่อให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองในการป้องกันยาเสพติดอีกด้วย

มาตรการและรูปแบบการดำเนินงาน

ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าควรนำมาตรการและรูปแบบดำเนินงานต่าง ๆ มาใช้ดังต่อไปนี้

(1.) มาตรการกิจกรรมทางเลือก โดยมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

- ด้านสุขภาพอนามัย เช่น กีฬา การออกกำลังกาย ดนตรี นันทนาการ ฯลฯ
- ด้านสังคม เช่น ตั้งชมรมป้องกันยาเสพติด ชมรมอาสาพัฒนา จัดค่ายเยาวชน ฯลฯ
- ด้านจริยธรรม เช่น กิจกรรมทางศาสนา ฝึกสมาธิ ส่งเสริมประเพณี ฯลฯ
- ด้านอาชีพ เช่น การฝึกอาชีพ ฯลฯ

(2.) มาตรการทางการศึกษา มีสิ่งซึ่งผู้เชี่ยวชาญเน้นเป็นข้อเสนอแนะที่น่าสนใจว่า ควรผสมผสานการฝึกทักษะชีวิตในกระบวนการเรียนการสอนตามปกติ และกิจกรรมเสริมหลักสูตรอื่น ๆ เช่น ค่ายลูกเสือ เนตรนารี ฯลฯ

(3.) มาตรการบริการสนเทศและเผยแพร่ มีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

- เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติด โดยผ่านสื่อทุกชนิดเป็นรูปแบบที่คาดว่าจะถูกนำมาใช้มากที่สุดในการดำเนินงานและเสนอแนะว่า ให้เน้นสื่อทางวิทยุและโทรทัศน์
- จัดกิจกรรมเพื่อรวมพลังมวลชนต่อต้านยาเสพติดในชุมชน เช่น เดิน วิ่งต่อต้านยาเสพติด ฯลฯ
- อบรมกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มเป้าหมายหลัก
- บริการสื่อแก่หน่วยงานต่าง ๆ
- จัดหน่วยเคลื่อนที่
- จัดชุดจิตวิทยามวลชนสัมพันธ์เชิงรุกเข้าสู่พื้นที่เป้าหมาย

(4.) มาตรการสอดแทรก โดยมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

- สถานศึกษา จัดครู อาจารย์ที่ปรึกษาดูแลนักเรียน นักศึกษาและบริการแนะแนวให้คำปรึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา บิดามารดา ผู้ปกครอง ทั้งเป็นกลุ่มและรายบุคคล

- จัดบริการให้คำปรึกษา แก่ผู้มีปัญหาชีวิตทุกรูปแบบของการสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ สายด่วน E-mail ฯลฯ

(5.) มาตรการใช้นวัตกรรม มีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

- ฝึกอบรมแกนนำกลุ่มเพื่อน เพื่อให้มีศักยภาพ ในการดำเนินงานป้องกันยาเสพติด ในกลุ่มของตน
- จัดตั้งศูนย์ศึกษาชีวิต
- จัดตั้งองค์กรท้องถิ่น เพื่อให้บริการทางสังคมและสุขภาพอนามัยในด้านการป้องกันทุกระดับ

(6.) มาตรการป้องปราม มีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

- เฝ้าระวังปัญหาในพื้นที่ ได้แก่ จัดตั้งสายลับในสถานศึกษา
- ออกกฎระเบียบเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ในสถานทีนั้น ๆ
- ตรวจปัสสาวะ เพื่อหาสารเสพติดในกลุ่มเป้าหมายอย่างสม่ำเสมอ

(7.) มาตรการศึกษา ค้นคว้า วิจัยและพัฒนาการดำเนินงาน โดยมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

- ส่งเสริมให้นักวิจัยในสถาบันการศึกษา นิสิต นักศึกษาปริญญาโท ปริญญาเอก สนใจทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัยและทำวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับยาเสพติดให้มากขึ้น
- ส่งเสริมให้มีการวิจัยและประเมินผลการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดทั้งภาพรวม และบางโครงการที่สำคัญ
- รวบรวมเก็บข้อมูลข่าวสาร ในด้านความรู้และสถิติต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนในการจัดทำแผนงาน/โครงการ

จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ คาดว่า มาตรการและรูปแบบการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดที่จะถูกนำมาใช้มาก คือ มาตรการกิจกรรมทางเลือก มาตรการทางการศึกษา และมาตรการบริการสนเทศและเผยแพร่เฉพาะการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติด โดยผ่านสื่อทุกชนิด ส่วนใหญ่นั้นจะคล้ายกับช่วงที่ผ่านมา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษารูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดโดยความร่วมมือของผู้ ผู้นำชุมชน : กรณีตำบลบ้านเลี้ยว อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี คณะผู้วิจัยได้ค้นคว้ารายงานและ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ดังนี้

จากการศึกษาของ ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ (2522) เรื่องกลุ่มท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการพัฒนาชนบท ผลการศึกษาพบว่า ระบบราชการเป็นกลไกใหญ่ในการพัฒนาความ สำเร็จของกลยุทธ์ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงต้องอาศัยระบบราชการและวัฒนธรรมภายในระบบราชการที่เอื้ออำนวย นอกเหนือนโยบายกลวิธีและระบบการดำเนินงานแล้ว ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังขึ้นอยู่กับตัวประชาชนหรือชุมชนของเขาด้วย นอกจากนี้บทบาทจากหน่วยงานพัฒนาภายนอกควรสนับสนุนกลุ่มท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว ให้มีความมั่นคง และมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยให้คงความเป็นเอกภาพของกลุ่มไว้คือ ให้สามารถพึ่งตนเองและ ทำงานได้อย่างอิสระทั้งแนวความคิดและการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่แท้จริงของกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองในที่สุด ขณะเดียวกันนิพัทธเวช สืบแสง (2536) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนาเพื่อสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน ผลการ ศึกษาจากการสังเกตการณ์พบว่า การนำเทคนิคทางการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมาใช้เป็นปัจจัยที่ส่งผล ให้ประชาชนมีกิจกรรมทางการพัฒนา เกิดขึ้นหลายอย่าง ซึ่งส่วนใหญ่มาจากความคิดริเริ่มสร้าง สรรค์ของชาวเขาเองเพื่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ

กรรณิกา ชมดี (2524) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการ พัฒนาเศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในแบบต่าง ๆ คือการร่วมเป็นผู้นำ การ ร่วมเป็นคณะกรรมการ การร่วมเป็นผู้ชักชวนและร่วมเป็นผู้ริเริ่ม โดยมีส่วนร่วมในการประชุมมากที่สุด รองลงมาคือร่วมออกแรง และร่วมเป็นผู้ชักชวน นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพในหมู่บ้านและการเคยเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นมาก่อน มีความสัมพันธ์ กับการเข้ามามีส่วนร่วมคือเกิดจากความต้องการอาชีพใหม่ ๆ ผู้นำท้องถิ่นได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน เจ้าหน้าที่โครงการสารภี เจ้าหน้าที่เกษตรและพัฒนากร มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของ ประชาชน สอดคล้องกับการศึกษาของจิรพรรณ นุกระ (2537) ที่ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในแบบต่าง ๆ คือการร่วมสละแรงงาน การร่วมประชุม การ ร่วมเป็นผู้ชักชวนเพื่อนบ้าน การร่วมเป็นผู้ริเริ่ม การร่วมเป็นคณะกรรมการ การร่วมติดตามผล การ ร่วมสละเงิน การร่วมสมทบวัสดุอุปกรณ์ การร่วมเป็นผู้นำและการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ โดยมีส่วน ร่วมในการสละแรงงานมากที่สุด รองลงมาคือร่วมประชุมและร่วมเป็นผู้ชักชวนเพื่อนบ้าน ปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

คือ ความเกรงใจ ผู้มีสถานภาพที่สูงกว่า ความเชื่อถือนในตัวผู้นำ ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดในหมู่บ้านได้ผลในเชิงบวก

รูปแบบหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่ามีผลทางบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชน ดังเห็นได้จากงานวิจัยของ วิลาวัลย์ เสนารัตน์ และคณะ (2540 อ้างในพรพรรณ ทรัพย์ไพบูลย์กิจ และ ชูศรี วงษ์เครือวัลย์, 2543) ที่ประสบความสำเร็จในการสร้างแกนนำหมู่บ้านด้วยการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในการณรงค์ป้องกันการติดเชื้อ เอช ไอ วี ในชุมชน โดยทีมวิจัยประสานงานกับชุมชนและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างสม่ำเสมอ ทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ เนื่องจากในการดำเนินงานนั้นผู้นำชุมชนและ อสม. มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอนตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและติดตามประเมินผลด้วย

ทัศนัย พิริยาสัยสันติ (2537 อ้างในพรพรรณ ทรัพย์ไพบูลย์กิจ และ ชูศรี วงษ์เครือวัลย์, 2543) ได้สรุปผลการศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสถาบันชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทุ่งมน จังหวัดสุรินทร์ ว่าการพัฒนาที่ยึดหลักการที่มีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ควรใช้รูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ ส่วนใหญ่ชุมชนจะมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาตลอดจนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของตัวเอง ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิศาสตร์และพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยม และวัฒนธรรมของชุมชน รูปแบบหรือกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับพื้นฐานของชุมชน และยืดหยุ่นเพียงพอที่จะให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาของรัฐมีความคล่องตัวในการปรับใช้ให้เข้ากับชุมชนอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกัน

ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม อาจเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ปัญหาด้านองค์กรชุมชน นโยบายของรัฐ งบประมาณ ทรัพยากร ปัญหาด้านตัวบุคคล ทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและฝ่ายประชาชนที่เข้าร่วมในการพัฒนา ดังเช่นที่ เจริญศรี แซ่ตั้ง (2542 อ้างในพรพรรณ ทรัพย์ไพบูลย์กิจ และ ชูศรี วงษ์เครือวัลย์, 2543) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่า ปัญหาในการมีส่วนร่วม ได้แก่ การไม่มีเวลา ไม่ทราบข่าวการประชาสัมพันธ์ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนในหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชนเป็นผู้กำหนดแผนและดำเนินการเอง ประชาชนทั่วไปจึงไม่มีส่วนร่วมที่แท้จริง สอดคล้องกับความคิดเห็นของ อับดุลลาห์ คาน (Obaidullah Khan, 1979 อ้างใน ปรัชญา วสารัช, 2528) ว่าปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญยิ่งในปัจจุบันคือ การครอบงำโดยรัฐบาลและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะที่เรียกว่า การพัฒนาที่จัดการให้แก่ประชาชน โดยกล่าวว่าผู้กำหนดนโยบาย ข้าราชการและผู้นำาณการซึ่ง

เกี่ยวข้องกับการวางแผน จะเป็นผู้ตัดสินใจอะไรดีสำหรับประชาชน จากนั้นก็จะพยายามขัดเขี่ยขีดพัฒนาให้กับประชาชน ซึ่งพัฒนาเหล่านี้มักอยู่นอกเหนือความเข้าใจของประชาชน ทั้งเป็นตัวขัดขวางความคิดริเริ่มของประชาชน ทำให้เกิดความสับสนและไม่สามารถพึ่งตนเองได้

นอกจากนี้ นพพร ด้อนรับ (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานโครงการพัฒนาที่สูงเฉพาะพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าในการดำเนินงานโครงการพัฒนาที่สูงเฉพาะพื้นที่บทบาทที่สำคัญอยู่ที่ข้าราชการผู้ปฏิบัติงานและกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มากกว่าประชาชนที่เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบต่อการดำเนินงานโครงการโดยตรง และ วุฒิพงษ์ เหล่าจุมพล (2532) ก็ได้ศึกษาถึงการวิเคราะห์นโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาเสียดินบนพื้นที่สูง พบว่า การดำเนินการที่สามารถลดการปลูกฝิ่นในประเทศลงได้ แต่ยังไม่สามารถลดใช้ฝิ่นลงได้ ทำให้เกิดการผันแปรการเบี่ยงเบนไปใช้ยาเสพติดชนิดอื่น ๆ โดยเฉพาะจากฝิ่นเป็นเฮโรอีน และจากการปลูกในพื้นที่แปลงใหญ่กลายเป็นพื้นที่แปลงเล็ก และยังพบว่าในอนาคตจะมีการแพร่ระบาดของตัวยาสเสพติดชนิดต่าง ๆ มากขึ้น และประเทศไทยอาจอยู่ในฐานะของประเทศที่เป็นแหล่งรองรับยาเสพติดอีกทั้งมีข้อพึงสังวรณ คือในขณะที่แนวโน้มความรุนแรงของปัญหาเสพติดที่จะมีมากขึ้นในอนาคตแต่การสนับสนุนการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะความช่วยเหลือจากต่างประเทศกลับมีแนวโน้มลดลงจากความผันแปรของปัญหาข้างต้น จึงควรพิจารณาปรับปรุงเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนนโยบายให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาที่เป็นอยู่และเพื่อรองรับสถานการณ์ปัญหาในอนาคต โดยเฉพาะปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาที่จะเกิดผลกระทบต่อประเทศไทยโดยตรง

นอกจากนี้ในด้านบทบาทของครอบครัวและชุมชน ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและรูปแบบในการป้องกันปัญหาเสพติด ดังเช่น ลาดทองใบ ภูภิรมย์ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทของครอบครัวในการป้องกันการติดยาเสพติด ในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนรัฐบาลศึกษาในกรุงเทพมหานคร 7 โรงเรียน พบว่าถ้าเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมาก ได้รับความรักความเอาใจใส่มาก และบิดามารดามีเวลาที่จะควบคุมการรับชมวิทยุโทรทัศน์ที่เป็นประโยชน์ต่อเด็ก จะทำให้เด็กมีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของการเสพติด และปฏิเสธการชักจูงจากเพื่อนได้มากกว่า และการศึกษาในเรื่องบทบาทและเครือข่ายด้านยาเสพติด ซึ่งบัณฑิต อ่อนคำ และคณะ (2539) อังนิน เอี่ยมเดือน ไชยหาญ, 2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการแก้ไขปัญหาเสพติดในระดับพื้นที่ โดยเน้นบทบาทของชุมชนและระบบกลไกของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เอื้ออำนวยต่อการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชน : ศึกษากรณีภาคเหนือ ทำการศึกษากรณี 4 ชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนที่สูงที่เป็นชาติพันธุ์เผ่ากระเหรี่ยงและอีก 2 ชุมชนคนไทยพื้นราบ ที่อยู่ในเขตอำเภอและอยู่ในเขตเทศบาล แหล่งชุมชนแออัด เป็นตัวแทนของกรณีศึกษาทั้งที่เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถจัดการให้ชุมชนปลอดยาเสพติดได้ กับชุมชนที่อ่อนแอ

และยังไม่เข้มแข็งพอที่จะต้านทานแม้ว่าจะไม่สามารถเป็นตัวแทนที่ครอบคลุม และสะท้อนภาพรวมของชุมชนในภาคเหนือ แต่กรณีศึกษาทั้ง 4 กรณี ได้ทำให้เห็นว่า “กระบวนการ” พื้นฐานขององค์กรชุมชน ควบคู่กับการฉายภาพ ให้เห็นถึงบทบาท ภารกิจของหน่วยงานราชการและองค์กรควบคู่กับการฉายภาพให้เห็นถึงบทบาทภารกิจของหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าไปมีส่วนสนับสนุนกระบวนการของชุมชน ในกิจกรรมพัฒนาชุมชนอาชีพ และกิจกรรมด้านยาเสพติดโดยตรง ผลการศึกษาทั้ง 4 ชุมชนพบว่า สถานการณ์ยาเสพติดในภาคเหนือ มีการเปลี่ยนแปลง และแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วมีปัจจัยพื้นฐานและเงื่อนไขต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงทั้งด้านตัวคน ยา และสิ่งแวดล้อม ที่มีส่วนผลักดันให้ ป.ป.ส. หน่วยราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน ต้องปรับบทบาท และกระบวนการทำงานของแต่ละฝ่าย โดยจะต้องพิจารณาทั้ง 5 องค์ประกอบ คือ

1. การปรับฐานคิดใหม่ (paradigm)

2. การปรับกระบวนการทำงานจากผู้ทำมาเป็นสนับสนุนให้เกิด “กระบวนการของชุมชน” (Process) ในการเข้ามาเป็น “เจ้าของปัญหาเสพติด” การตัดสินใจเองในการเป็น “ผู้ร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าว” ร่วมกับราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชน

3. การปรับจากการยึดพื้นที่ปลูกฝิ่น ผู้คิดยา ผู้ค้ายาเสพติด เป็นตัวตั้งมาเน้นการเอา “คน” คือผู้นำชุมชนที่หลากหลายวัย สถานะและภาวะผู้นำการยึดถือเอา “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลาง และเป็นตัวตั้งของการทำงานและสนับสนุน

นอกจากนี้ องค์กรชุมชนที่จะสามารถยั่งยืนต่อเนื่อง จะต้องมีการทำงานเชื่อมโยง 3 ระดับ คือ ระดับครอบครัว ระดับหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ระดับเครือข่ายระหว่างหมู่บ้านในแต่ละลุ่มน้ำย่อย แต่ละตำบล แต่ละอำเภอ เป็นต้น

4. กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันด้านทานขององค์กรชุมชน ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งของชุมชน และกระบวนการครอบงำ ชี้นำ แทรกแซง สนับสนุนทั้งโดยตรงโดยอ้อม

5. ระบบงบประมาณและการจัดสรรสนับสนุนงบประมาณจำเป็นจะต้องจัดสรรในรูปแบบ “กองทุนสนับสนุน” แทนการจัดกิจกรรมครั้งเดียวเพื่อให้เกิดกิจกรรมต่อเนื่องซ้ำ ๆ ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามของชุมชนและเกิดชุมชนและเกิดแรงจูงใจในการระดมทุน แรงงาน วัสดุสมทบจากชุมชนเองมากบ้าง น้อยบ้าง ตามฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน

เพื่อให้ปัญหาเสพติดลดน้อยลงหรือหมดไป อนันต์ นาคนคร (2539) ได้เสนอยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาเสพติด โดยกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพและภูมิคุ้มกันด้านทานของชุมชนซึ่งเป็นบทเรียนที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ จัดเป็น 3 รูปแบบที่มีจุดเริ่มพัฒนาการและการจัดการคือ รูปแบบที่

1. รูปแบบที่ชุมชนริเริ่มเอง คือสร้างความตระหนัก เป็นเจ้าของปัญหาในกลุ่มผู้นำ จากนั้นขยายการเรียนรู้และความตระหนักต่อปัญหาสู่ชุมชนจนเกิดเวทีด้านยาเสพติด และเป็นประจักษ์ ในการ

ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมตั้งกฎเกณฑ์ของชุมชน แล้วผนึกกำลังระดมทรัพยากร ทูม ความร่วมมือในชุมชน จากครอบครัวจากสมาชิก และลงมือปฏิบัติกิจกรรมแก้ปัญหายาเสพติดร่วมกัน รูปแบบที่ 2 รูปแบบที่ชุมชนร่วมกับหน่วยราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการร่วมกันทำบำบัดชุมชน รูปแบบที่ 3 รูปแบบที่รัฐริเริ่มเข้ามากระตุ้นและสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมกับชุมชน และองค์กรชุมชน

และจากการศึกษาของ สุวิชัย รักษัรตนานกร (2544) เกี่ยวกับ การพัฒนาระบบความร่วมมือของพหุภาคี และความสามารถของชุมชน ในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู โดยการใช้กลยุทธ์ AFP (Area, Function, Participation) หรือกระบวนการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดโดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่ชัดเจน วิเคราะห์สภาพพื้นที่ที่แน่นอน ประสาน ผนึกภารกิจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และระดมประชาชนทุกหมู่เหล่าเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยมุ่งแก้ปัญหาลักษณะแบบองค์รวมที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางและบทบาทขององค์กรชุมชนเป็นหลักในฐานะ “เจ้าของปัญหา” ผลการศึกษา พบว่า การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่นั้นจะดำเนินการโดยองค์กรภาครัฐ หรือภาคเอกชน เฉพาะองค์กรใดองค์กรหนึ่งแต่โดยลำพังอย่างในอดีตไม่ได้ ต้องให้ทุกภาคีคือ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม กันในการดำเนินงาน และทำการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในพื้นที่แบบองค์รวม ไม่แก้ปัญหาดิปัญหานึงเพียงอย่างเดียว โดยการแก้ปัญหาดังกล่าวจะมีคนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน

งานวิจัยเรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ นิตยา พร้อมพອชชื่นบุญ (2543) ซึ่งศึกษา การป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในคลองเตย พบว่า สมัยก่อนที่จะมีการศึกษาชุมชนคลองเตยต่างคนต่างอยู่ ประชาชนคนดีถูกนักเลงคุมขอยบอกรให้อยู่เฉย ๆ หากอยากอยู่ในคลองเตย ส่วนนักเลงเหล่านั้นทำหน้าที่ควบคุมเขวachsenให้ลักเล็กขโมยน้อยฉกชิงวิ่งราว คนแปลกหน้าเข้ามาในชุมชนไม่ได้ ส่วนตำรวจเองในยุคนั้นก็เข้าไม่ถึงประชาชน ขาดข้อมูลในการทำงานแก้ปัญหาไม่ได้ ต่อมาได้เริ่มหาแนวร่วมโดยใช้ศาสนาเข้ามารวมประชาชน โดยเริ่มชวนผู้สูงอายุและเขวachsenเป็นฐานในการรวมคนมาทำวัดเย็น พอเริ่มมีแนวร่วมมากขึ้นก็ใช้กลยุทธ์ประชุมปรึกษาหารือถึงปัญหาในชุมชน โดยชี้ประเด็นปัญหายาเสพติดพูดถึงผลเสียและประโยชน์ที่ได้รับ กิจกรรมต่อมาคือการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยมุ่งกิจกรรมการบำบัดรักษาผู้ที่ติดยาเสพติด ลงเยี่ยมพูดคุยกับญาติพี่น้องพ่อแม่ เพื่อชักชวนและสมัครใจเข้ารับการบำบัด ในส่วนการบำบัดรักษานั้นเรื่องของจิตวิทยา คืออันดับแรก ผู้ค้าจะไม่รู้สึกว่าคุณต่อต้าน เพื่อเป็นการป้องกันความปลอดภัยแก่อาสาสมัคร อันดับที่สองผู้ปกครองของผู้ติดยาเสพติดรู้สึกเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวของเขาและมาเป็นอาสาสมัคร แต่อย่างไรก็ตามพบปัญหาในการทำงานคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐให้ความสนใจน้อย ไม่ปกป้องแหล่งข่าว สนับสนุนผู้ค้า อาสาสมัครขาดความสามัคคีและความอดทน อาสา

สมัครถูกคุกคาม และกลัวถูกทำร้ายจากกลุ่มผู้ค้า ผู้นำใจแคบคือนำเตี๋ยว กิจกรรมการรณรงค์แก้ไข ปัญหาไม่มีผู้บริจาคเงิน ความแตกแยกของอาสาสมัครที่มาจากการยกย่องของพี่เลี้ยงที่หวังดี แต่ กลายเป็นดาบสองคม

จากผลการศึกษาวิจัยต่าง ๆ พอจะสรุปได้ว่า สถานการณ์ของปัญหายาเสพติดได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านตัวยา คน สิ่งแวดล้อม และมีการพัฒนาการแพร่ระบาดไปยังกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชน ซึ่งในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน จึงต้องอาศัยความร่วมมือและพลัง ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด จากองค์กรชุมชนรวมทั้ง ต้องมีการเสริมพลังให้กับองค์กรชุมชน ซึ่งการแก้ไขปัญหายาเสพติดจึงต้องให้ความสำคัญกับเครือข่ายด้านยาเสพติดในชุมชน และเครือข่ายทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว เครือญาติ และบุคคลในชุมชน การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษารูปแบบการเฝ้าระวังและป้องกันการใช้สารเสพติด โดยความร่วมมือร่วมใจของผู้นำชุมชน ว่ามีลักษณะอย่างไรภายใต้บริบทของชุมชนในตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุดรธานี

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบในการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน ตำบลบ้านเสี้ยว จากการร่วมคิดร่วมทำของกลุ่มผู้นำชุมชน โดยเป็นการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคม โดยอาศัยแนวคิด การมีส่วนร่วมของผู้นำในชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการในการจัดการอย่างไม่เป็นทางการ คณะผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาประวัติของชุมชน และสัมผัสกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ตลอดจนคลุกคลีอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ทำความเข้าใจในบริบทได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดขอบเขตเนื้อหา และประชากรที่จะศึกษา กำหนดเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งการศึกษางานในภาคสนาม กำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อสรุปตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา จึงได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) ร่วมกับกระบวนการสนทนาใหม่ในการพัฒนา หรือ การจัดการประชุมเพื่อระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน:การพัฒนาหมู่บ้านโดยพลังประชาชน (AIC : Appreciation Influence Control) เพื่อหารูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี

2. วิธีการเก็บข้อมูล / แหล่งข้อมูล

2.1 ข้อมูลที่ใช้ประกอบในการศึกษาวิจัย จำแนกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนำร่อง

เกี่ยวกับข้อมูลสถานการณ์การใช้สารเสพติด จากการรับรู้ของผู้นำชุมชน ในจังหวัดอุดรธานี โดยใช้แบบสอบถาม และข้อมูลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง และได้มีการใช้กล้องถ่ายบันทึกภาพ มีการใช้เทปบันทึกเสียงเพื่อช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมไว้แล้วโดยบุคคล กลุ่มคน และสถาบันต่าง ๆ เช่นเอกสาร รายงานวิจัย บทความ วารสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ หนังสือ รวมทั้งข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 วิธีการเก็บข้อมูล (Methodology)

2.2.1 การค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลที่ได้มีการเก็บรวบรวมไว้แล้วจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น ศูนย์ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จังหวัดอุดรดิตถ์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรดิตถ์ และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเสี้ยว สถานีอนามัยตำบลบ้านเสี้ยว รวมทั้งจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2.2 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์เพื่อทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพปัญหาจากการรับรู้ของคนในชุมชน โดยได้สัมภาษณ์แกนนำทุกคน และเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย อาจารย์ผู้สอนในโรงเรียน ผู้อาวุโสซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือในชุมชน

2.2.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Observation Participatory) เป็นการสังเกตการณ์ในขณะที่ได้ดำเนินกิจกรรมการวิจัย ทั้งการประชุมเชิงปฏิบัติการ การประชุมกลุ่มย่อย การจัดเวทีประชาคม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น การจัดอบรมในกลุ่มเยาวชน การนำเสนอความก้าวหน้าในการวิจัยโดยผู้นำชุมชนซึ่งเป็นแกนนำ และได้มีการบันทึกกระบวนการไปพร้อม ๆ กัน

2.2.4 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Observation Non - Participatory) เป็นการสังเกตโดยคณะผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมแต่มีโอกาสดำเนินกิจกรรมการวิจัยในฐานะผู้สังเกตการณ์ เพื่อเป็นการศึกษาถึงบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนพูดคุยของกลุ่มคน โดยเฉพาะประเด็นการมีส่วนร่วมของบุคคลและกลุ่มบุคคลต่อการแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การตัดสินใจ การดำเนินงาน การติดตามประเมินผล และการแบ่งสรรหรือรับผลประโยชน์ ทั้งในส่วนของกิจกรรมในระดับหมู่บ้าน และกิจกรรมในระดับตำบล

3. การดำเนินการวิจัยการดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

3.1 ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre - Research) โดยการ

3.1.1 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน โดยใช้แนวคิดอย่าทำให้กลุ่มชาวบ้านคิดว่าเราเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาก็ แต่จะต้องทำให้ชาวบ้านรับรู้เพียงว่าเราจะใช้ความร่วมมือกับเขาในกระบวนการแก้ปัญหา

3.1.2 การบูรณาการตัวนักวิจัยเข้ากับชุมชน โดยการพาตัวไปทำความคุ้นเคยกับชุมชน โดยการพูดคุย สัมภาษณ์ และค้นหาทีมงานชาวบ้านที่เห็นว่าสามารถทำงานในกระบวนการแบบ PAR ได้

3.1.3 สืบหาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน โดยทำแบบสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้สถานการณ์การใช้สารเสพติดจากกลุ่มผู้นำชุมชน และมีการทำสนทนา (Focus group) เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนในแต่ละกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้แรงงานโดยการวิเคราะห์อย่างมีส่วนร่วม (AIC)

3.1.4 จัดประชุมชี้แจงผลการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น กับกลุ่มผู้นำชุมชนทั้งหมดเพื่อช่วยให้ทราบถึงปัญหาหลักของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่ อีกทั้งยังทราบว่า กลุ่มชาวบ้านกลุ่มใดที่ถูกกระทบด้วยปัญหาที่ค้นพบ อันจะนำไปสู่การพิจารณาและปรึกษาหารือร่วมกันโดยใช้กระบวนการ AIC

3.1.5 ทำการคัดเลือกผู้นำชุมชนจากการทำสนทนากลุ่ม และหาอาสาสมัครเพื่อให้ร่วมคิดร่วมทำ

3.1.6 นักวิจัยเสนอทางเลือกของการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม ให้ผู้นำชุมชนพิจารณาและตัดสินใจเองว่า จะยอมรับและยินดีใช้แนวทาง PAR มาแก้ปัญหา

3.2 ระยะของการทำวิจัย (Research Phase)

3.2.1 ประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนจะมีความรุนแรงของการแพร่ระบาดของสารเสพติด

3.2.2 สืบหาข้อมูลจากงานวิจัยนำร่องที่เกี่ยวกับการรับรู้ของผู้นำชุมชน เกี่ยวกับสถานการณ์การใช้สารเสพติดในชุมชน อำเภอปากทำ จำนวน 25 ชุม และตำบลบ้านเลี้ยว จำนวน 14 ชุม

3.2.3 ชี้แจงโครงการกับตัวแทนผู้นำชุมชนและผู้นำของอำเภอ คือ นายอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ

3.2.4 ทำการเสวนากลุ่ม เกี่ยวกับปัญหาสารเสพติดกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่และกลุ่มผู้นำชุมชนบางคน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และครูผู้สอนในโรงเรียนตำบลบ้านเลี้ยว

3.2.5 จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันขององค์กรชุมชน โดยการเข้าร่วมการจัดเวทีชาวบ้านซึ่งมีอยู่แล้วในพื้นที่ เช่น กลุ่มปลารักน้ำ กลุ่มเยาวชน และมีส่วนร่วมทราบปัญหาของชุมชน

3.2.6 จัดเวทีชี้แจงผลการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น และชี้แจงโครงการกับกลุ่มผู้นำชุมชนทุกคนในพื้นที่ และหาแนวทางดำเนินการแก้ไขปัญหาและการสร้างเครือข่าย

3.2.7 จัดเวทีเสวนาเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพชีวิตในแต่ละกลุ่มในชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนที่ได้คัดเลือกเข้าร่วมกิจกรรมเข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อย ประมาณ 4-5 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มเยาวชน กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน โดยจะใช้การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และการให้ชุมชนวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง ในชุมชนของตนเอง

3.2.8 จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาสารเสพติด โดยเชิญผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ คือจังหวัดน่าน

3.2.9 อบรมนักวิจัยท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจกระบวนการ PAR ซึ่งกระบวนการนี้สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ได้จัดขึ้น โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพจากสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล คือ รศ. ดร. เบญจา ขอดคำเนิน – แอ็กติก และ รศ.ดร. บุปผา ศิริศรี

3.2.10 จัดเวทีเสนอทางเลือกในการทำวิจัยและมีส่วนร่วม ให้กับผู้นำชุมชนพัฒนาและตัดสินใจยอมรับและยินดีใช้แนวทาง PAR มาแก้ปัญหา

3.2.11 จัดเวทีชาวบ้าน โดยให้ผู้นำเสนอปัญหาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับสมาชิกในชุมชน

3.3 ระยะจัดทำแผน(Planning Phase) เพื่อกำหนดโครงการกิจกรรมมาตรการทางสังคมของชุมชนที่จะนำไปปฏิบัติ โดยการจัดเวทีเสวนากลุ่มผู้นำชุมชนและอาสาสมัครโดยใช้วิธีการวางแผนแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วม

3.3.1 จัดกิจกรรมสร้างเสริมทักษะชีวิตในกลุ่มเยาวชน โดยจัดค่ายเยาวชน เกี่ยวกับทักษะ พัฒนาคุณภาพชีวิต. จัดสร้างเครือข่ายการบำบัดและให้คำปรึกษาในชุมชนกับกลุ่มบ้านเลี้ยว

3.3.2 การทำแผน หรือรูปแบบ การเฝ้าระวังและป้องกันการใช้สารเสพติด และกิจกรรมอื่น เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ได้จากการร่วมกันคิดร่วมกันทำไปปฏิบัติ

3.3.3 แสวงหางบประมาณ และหน่วยงานสนับสนุนในการทำโครงการ หรือกิจกรรมที่ระบุไว้ในแผน

3.4 ให้นำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase) และกำหนดทีมปฏิบัติงานของผู้นำชุมชน โดยยึดหลักกระจายไปยังสมาชิกทุกคน

3.5 ระยะติดตามประเมินผลปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase) เป็นระยะ ๆ ทุก 2 เดือน และจัดเวทีเสวนาให้กับกลุ่มผู้นำและอาสาสมัคร เพื่อพูดคุยปัญหาในการดำเนินงาน

3.5.1 ประเมินผลสำเร็จของรูปแบบที่นำไปใช้ในชุมชน และมีการนำเสนอผลการดำเนินงานจากเวทีชาวบ้าน

3.5.2 ติดตามการดำเนินงาน ว่ามีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นแกนนำในการดำเนินงานต่อไป

4. วิธีการประมวลผล / สังเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของแบบสอบถาม โดยสถิติเชิงพรรณนา เป็นจำนวนร้อยละ

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง (Content analysis)

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน กรณีตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี คณะผู้วิจัยทำการศึกษา เจาะลึก ปิงจัย สถานภาพของชุมชน และรูปแบบในการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติด จากการร่วมกันคิดของกลุ่มผู้นำชุมชน การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

1. บริบทของชุมชน
2. ผลการวิเคราะห์ชุมชน
 - เริ่มต้นตั้งแต่เข้าไปศึกษาพื้นที่ การเลือกพื้นที่
 - เจาะลึกขอบเขต ปัญหา/อุปสรรค ความเป็นไปได้ในการศึกษา
3. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม (ขั้นตอน/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น)
4. การพัฒนาและเสริมสร้างผู้นำชุมชน (ขั้นตอน/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น)
5. การสร้างทีมงาน องค์กร และเครือข่ายการรับรู้ (ขั้นตอน/การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น)
6. การสร้างรูปแบบการเฝ้าระวัง/ป้องกันการใช้สารเสพติด
7. การนำรูปแบบไปปฏิบัติในชุมชน (การเปลี่ยนแปลงของปัญหาสารเสพติดที่เกิดขึ้น)
8. การติดตาม/ประเมินผลการนำรูปแบบไปใช้ ปัญหา/อุปสรรค เจาะลึกความสำเร็จทั้งจากชุมชนและจากนักวิจัย

1. บริบทของชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว

ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง อาณาเขต

ตำบลบ้านเสี้ยว ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดอุดรธานีไปทางทิศเหนือ ประมาณ 104 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากอำเภอปากท่าไปทางทิศใต้ ประมาณ 13 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 102 ตารางกิโลเมตร มีทางหลวงหมายเลข 1047 สายอุดรดิตถ์ – บ้านโคก เป็นเส้นทาง

หลัก ลักษณะพื้นที่เป็นภูเขา และที่ราบลุ่มเชิงเขา พื้นที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีบางส่วนเป็นป่าเสื่อมโทรม มีต้นน้ำลำห้วยและลำน้ำป่าดไหลผ่าน สภาพดินฟ้าอากาศโดยทั่วไป อยู่ในเกณฑ์ปกติ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลสองคอน อำเภอฝางท่า

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลสองห้อง อำเภอฝางท่า

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลนาชุม อำเภอบ้านโคก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลท่าแฝก อำเภอท่าปลา

ตำบลบ้านเสี้ยว มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 102 ตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตร จำนวน 8,900 ไร่

เขตการปกครอง

ตำบลบ้านเสี้ยว แบ่งเขตการปกครองตามการบริหารราชการส่วนภูมิภาค ออกเป็น 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย

หมู่ที่ 1 บ้านเสี้ยว

หมู่ที่ 2 บ้านลุ่ม

หมู่ที่ 3 บ้านหัวทุ่ง

หมู่ที่ 4 บ้านวังอ้อ

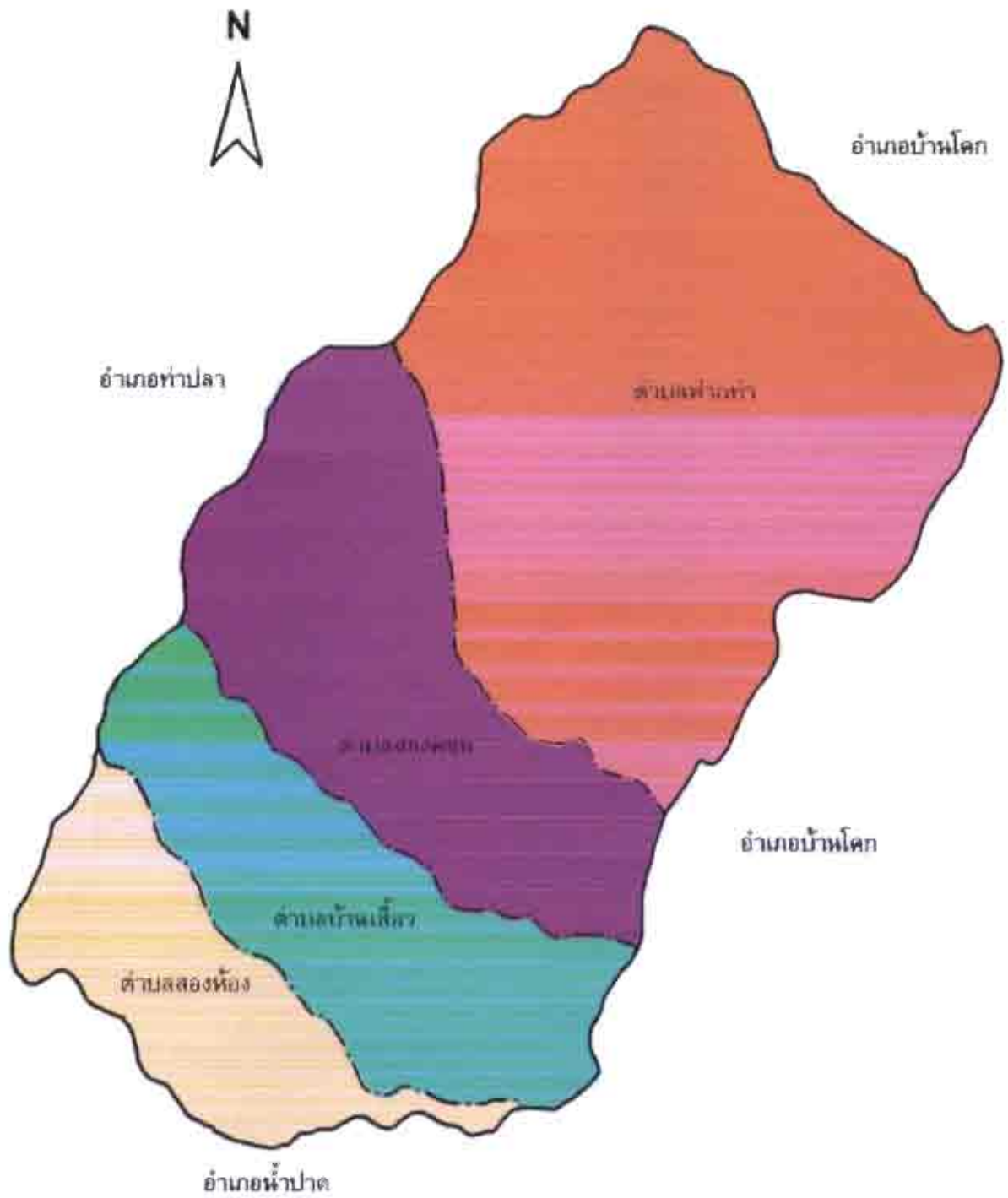
หมู่ที่ 5 บ้านห้วยลึก

ตำบลบ้านเสี้ยว มีจำนวนครัวเรือน 867 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 2,693 คน จำแนกเป็นชาย 1,264 คน หญิง 1,429 คน (ข้อมูลประชากร จากการสำรวจของสถานีอนามัยตำบลบ้านเสี้ยว เมื่อ 1 กรกฎาคม 2544)

ภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดอุตรดิตถ์

แผนที่อำเภอปากท่า

ลักษณะโครงสร้างของประชากร

ตำบลบ้านเสี้ยว มีจำนวนประชากรทั้งหมด 2,693 คน จำแนกเป็นชาย 1,264 คน หญิง 1,429 คน แยกประชากรตามกลุ่มอายุ ได้ดังนี้

ตาราง 1 แสดงจำนวนประชากรจำแนกตามกลุ่มอายุ

อายุ (ปี)	จำนวนคน	ร้อยละ
แรกเกิด - 4	159	5.90
5 - 9	212	7.87
10 - 14	169	6.27
15 - 19	186	6.90
20 - 24	130	4.82
25 - 29	136	5.05
30 - 34	176	6.53
35 - 39	222	8.24
40 - 44	245	9.09
45 - 49	250	9.28
50 - 54	184	6.83
55 - 59	156	5.79
60 ขึ้นไป	468	17.37
รวม	2,693	100

(ข้อมูลประชากร จากการสำรวจของสถานีอนามัย ตำบลบ้านเสี้ยว เมื่อ 1 กรกฎาคม 2544)

จากลักษณะโครงสร้างของประชากร จะเห็นได้ว่า มีประชากรเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มากที่สุด

สภาพเศรษฐกิจและสังคม

สภาพเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลบ้านเลี้ยว ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวนมะขาม เลี้ยงสัตว์ และมีอาชีพเสริมด้านการทอผ้ามัดหมี่ ขุดสระเลี้ยงปลา นอกจากนั้นยังมี ปิมน้ำมัน จำนวน 6 แห่ง โรงสี จำนวน 7 แห่ง ร้านขายวัสดุและผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ก่อสร้าง จำนวน 4 แห่ง ร้านซ่อมรถ, ร้านซ่อมเครื่องยนต์ โลหะ จำนวน 4 แห่ง ร้านค้าย่อย, ร้านขายของชำ จำนวน 15 แห่ง ร้านขายอาหาร จำนวน 5 แห่ง และมีตลาดสดตำบล จำนวน 1 แห่ง เพื่อต้อนรับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของประชาชนชาวตำบลบ้านเลี้ยว

สภาพสังคม

ประชาชนในตำบลบ้านเลี้ยว ส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น ที่อยู่รวมเป็นกลุ่มมาเป็นระยะเวลายาวนาน จึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะการช่วยเหลือกับทางสังคม เช่น การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานศพ ตลอดจนงานบุญต่าง ๆ

ลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ หรือครึ่งตึกครึ่งไม้

การศาสนา ประชาชนตำบลบ้านเลี้ยว นับถือศาสนาพุทธ เป็นส่วนใหญ่ มีวัด / สำนักสงฆ์ จำนวน 5 แห่ง อุโบสถพุทธศาสนา จำนวน 3 แห่ง ทางด้านความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชน ประชาชนตำบลบ้านเลี้ยว มีวัดเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และใช้เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานบุญ งานศพ งานบวช เป็นต้น นอกจากนี้ วัดยังเป็นสถานที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ใช้เป็นสถานที่ประชุมในการประชุมร่วมกันของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และลูกบ้าน

การศึกษา ประชาชนส่วนใหญ่ จะส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนใกล้บ้าน ซึ่งในเขตของตำบลบ้านเลี้ยว มีสถานการศึกษาตั้งอยู่ในท้องที่ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จำนวน 3 โรงเรียน มัธยมศึกษา (ขยายโอกาส) จำนวน 1 โรงเรียน วิทยาลัยการลูกหลานของชาวตำบลบ้านเลี้ยว นอกจากนี้ ยังมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 2 แห่ง ศูนย์การเรียนชุมชนตำบล จำนวน 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จำนวน 5 แห่ง

การสาธารณสุข การให้บริการสาธารณสุข มีสถานอนามัยประจำตำบล จำนวน 1 แห่ง และคลินิกแพทย์ จำนวน 1 แห่ง ไว้บริการรักษาแก่ประชาชน นอกจากนี้ ประชาชนตำบลบ้านเลี้ยว มีการใช้ส้วมราดน้ำ ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน

การคมนาคม มีการคมนาคมที่สะดวก คล่องตัวพอสมควร เนื่องจากมีทางหลวงหมายเลข 1047 สายอุดรดิตถ์ - บ้านโคก ตัดผ่าน เป็นถนนราดยางโดยตลอดสาย มีรถเมล์

โดยสารประจำทาง วิ่งผ่านไปมาโดยตลอด เฉลี่ยชั่วโมงละ 1 คัน และมีรถโดยสารประจำหมู่บ้าน วิ่งเข้าเมืองอุดรดิตถ์ วันละ 3 คัน ๆ ละ 1 เที่ยวต่อวัน ส่วนถนนที่ใช้อยู่ในเกณฑ์ดี ใช้เวลาเดินทาง เข้าตัวเมือง โดยรถโดยสารหรือรถยนต์ส่วนตัว ประมาณชั่วโมงเศษ ๆ ใช้เวลาเดินทางไปอำเภอ ประมาณ 15 นาที

ทางด้านสาธารณูปโภค ประชาชนในตำบลบ้านเสี้ยวได้รับบริการไฟฟ้าจากการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาคทั่วทุกหลังคาเรือน มีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน เฉลี่ยหมู่บ้านละ 1 ตู้ สำหรับหมู่ที่ 2 ยังไม่มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ ประชาชนตำบลบ้านเสี้ยวส่วนใหญ่ใช้แหล่งน้ำจากธรรมชาติ เช่น ลำน้ำปาด ลำห้วยกลาง ลำห้วยล่องนา ลำห้วยเปรย และลำห้วยลึก และใช้แหล่ง น้ำที่สร้างขึ้น ดังนี้ ฝาย จำนวน 17 แห่ง บ่อน้ำตื้น จำนวน 20 แห่ง บ่อบาดาล จำนวน 6 แห่ง และอ่างเก็บน้ำ จำนวน 4 แห่ง

กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน

ชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว มีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

องค์กรที่เป็นทางการ

1. คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นรูปองค์กรมาตรฐาน คือ มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่ บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่าง ๆ ในแต่ละหมู่บ้าน

2. อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ในตำบลบ้านเสี้ยวมีอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน จำนวนทั้งสิ้น 84 คน

3. ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) ในชุมชนตำบลบ้านเสี้ยวมีศูนย์สาธารณสุข มูลฐานทุกหมู่บ้าน สำหรับที่ตั้งของ ส่วนใหญ่จะอยู่ที่บ้านของใครคนใดคนหนึ่งหมู่บ้าน และมี อยู่ 1 หมู่บ้าน ที่ศูนย์แยกเป็นเอกเทศ โดยมีกองทุนขายอยู่ในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนด้วย มี การให้บริการทางสุขภาพเบื้องต้นโดยอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ที่ได้รับการอบรมมาแล้วใน ด้านต่าง ๆ จากสถานีอนามัย ได้แก่ ทำแผลเบื้องต้นที่ไม่รุนแรงมาก รักษาพยาบาลเบื้องต้น

กลุ่มองค์กรที่ไม่เป็นทางการ

การรวมกลุ่มของประชาชนตำบลบ้านเสี้ยว เพื่อพัฒนาชุมชนโดยชุมชน สามารถจัด ตั้งกลุ่มได้ดังนี้ กลุ่มอาชีพ จำนวน 11 กลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 3 กลุ่ม และกลุ่มรักษัปลา รักษา น้ำ จำนวน 2 กลุ่ม

สำหรับข้อมูลอื่น ๆ

ประชาชนตำบลบ้านเสี้ยว ได้เข้ารับการอบรมจากทางราชการ ดังนี้

ลูกเสือชาวบ้าน	จำนวน 11 รุ่น ๆ ละ 84 คน
ไทยอาสาป้องกันชาติ	จำนวน 1 รุ่น ๆ ละ 27 คน
กองหนุนเพื่อความมั่นคง	จำนวน 1 รุ่น ๆ ละ 25 คน
อพล.	จำนวน 1 รุ่น ๆ ละ 105 คน

กล่าวโดยสรุป ชุมชนตำบลบ้านเสี้ยวเป็นชุมชนใหญ่ที่เอื้อต่อการประกอบการพาณิชย์เหมาะสมที่จะส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน มีผู้นำชุมชนและผู้นำตามธรรมชาติที่เข้มแข็ง มีความสามารถ และมีการจัดกระบวนการประชาคม อยู่เสมอ มีความหนาแน่นของประชากร บ้านเรือนโดยส่วนใหญ่อยู่สองข้างทาง เอื้อต่อการคมนาคม ถ้ามีการพัฒนาเส้นทาง จะเป็นประโยชน์ต่อการขนส่งพืชและสัตว์เศรษฐกิจ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เหมาะกับการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น มะขาม ลำไย มีหมู่บ้านที่ติดลำน้ำปาด มีทิวทัศน์สวยงาม และมีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ โดยกระบวนการประชาคม มีแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนมาร่วมทำกิจกรรม ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เช่น ศาลปู่ตา วัดอายุเก่าแก่ มีโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา และเป็นโรงเรียนขยายโอกาส ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนทางการศึกษามากกว่าโรงเรียนอื่น และมีศักยภาพพร้อมที่จะพัฒนาคนและท้ายที่สุด เป็นชุมชนกีฬา ที่มีประชากรส่วนใหญ่นักกีฬาเป็นปกติ โดยเฉพาะหมู่ที่ 5

2. ผลการวิเคราะห์ชุมชน

ผู้วิจัยได้ประสานกับศูนย์ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จังหวัดอุดรธานี และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ระดับความรุนแรงของการแพร่ระบาดจากการศึกษาข้อมูลพบว่า สถานการณ์สารเสพติดของจังหวัดอุดรธานี ในปี พ.ศ. 2542 มีสถิติการจับกุมคดีสารเสพติด จำนวน 27 ราย ผู้ต้องหา 309 คน จำนวนของกลาง ยาบ้า 59,561 เม็ด ผู้มารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาล จำนวน 173 ราย เข้าค่ายบำบัดรักษา 449 ราย และมีผู้กลับไปเสพซ้ำ 45 ราย เมื่อพิจารณาจำนวนผู้มารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลในจังหวัดอุดรธานี พบว่าอำเภอที่มีอัตราการรับบริการต่อประชากรแสนคน สูงสุดคือ อำเภอฟากท่า พืช และทองแสนขัน โดยมีอัตราเท่ากับ 104.84 และ 38 ตามลำดับ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, 2542) และจากการสรุปสถานการณ์ระดับความรุนแรงของสารเสพติดในหมู่บ้านและชุมชนของจังหวัดอุดรธานี ข้อมูล ณ เดือน มกราคม 2542 พบว่าอำเภอที่มีระดับความรุนแรงของการแพร่ระบาดของสารเสพติดสูงที่สุดคือ อำเภอฟากท่า โดยมีหมู่บ้านที่มีระดับความรุนแรงอยู่ในระดับมาก 4 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 14.81 ของหมู่บ้านทั้งหมด รองลงมา คือ อำเภอศรีบุญเรือง มีหมู่บ้านที่มีระดับความรุนแรงมาก 6 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 13.33 และอำเภอทองแสนขัน มีหมู่บ้าน

ที่มีระดับความรุนแรงระดับมาก 5 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 11.62 โดยตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอปากท่า ซึ่งมีหมู่บ้านจำนวน 5 หมู่บ้าน มีหมู่บ้านที่มีระดับความรุนแรงของสารเสพติดอยู่ในระดับมาก 2 หมู่บ้าน หมู่บ้านที่มีระดับความรุนแรงปานกลาง 2 หมู่บ้าน และอีก 1 หมู่บ้าน มีระดับความรุนแรงน้อย (ศูนย์ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดจังหวัดอุดรดิตถ์, 2541)

จะเห็นได้ว่า อำเภอที่มีความรุนแรงมาก และควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน คือ อำเภอปากท่า ในพื้นที่ตำบลบ้านเสี้ยว

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานการณ์การใช้สารเสพติดในชุมชน จากการรับรู้ของผู้นำชุมชนในพื้นที่อำเภอปากท่า จากการสอบถามผู้นำชุมชน จำนวน 25 คน พบว่า ผู้นำชุมชนเคยเห็นกลุ่มวัยรุ่น เสพสารเสพติดมากที่สุด ร้อยละ 64 รองลงมาคือ ผู้ใช้แรงงาน ร้อยละ 48 และพบว่าบุคคลดังกล่าว มีการแจกจ่ายสารเสพติดให้กับผู้อื่น ร้อยละ 24 การปฏิบัติหลังจากทราบว่าบุคคลดังกล่าวใช้สารเสพติด ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 68 ได้แจ้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และ ร้อยละ 20 ทำเฉย ทำเป็นไม่รู้ ส่วนในพื้นที่ตำบลบ้านเสี้ยว จากการสอบถามกลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 14 คน เกี่ยวกับสถานการณ์การใช้สารเสพติดจากการรับรู้ของผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชน ร้อยละ 60 ไม่พบการซื้อขายสารเสพติดในชุมชน ร้อยละ 26.7 เคยเห็นการซื้อขายสารเสพติดในชุมชน ร้อยละ 13.3 ไม่พบว่ามี การซื้อขายสารเสพติดในชุมชน และพบว่าเคยเห็นกลุ่มวัยรุ่นมีการใช้สารเสพติดมากที่สุด ร้อยละ 73.3 รองลงมาคือกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ร้อยละ 66.7 ผู้ใช้แรงงานรับจ้าง และเกษตรกร ร้อยละ 26.7 และพบบุคคลที่เสพสารเสพติดมีการแจกจ่ายสารเสพติดให้กับบุคคลอื่นเสพติด ร้อยละ 13.3 ไม่เคยเห็น ร้อยละ 86.7 และเคยเห็นบุคคลทำสารเสพติดมีอาการหลังเสพ ร้อยละ 53.3 ส่วนการปฏิบัติตัวเมื่อรู้ว่า มีบุคคลในชุมชนใช้สารเสพติด ร้อยละ 66.7 แนะนำให้ไปรักษา ร้อยละ 40 เฉย ทำเป็นไม่รู้ ร้อยละ 26.7 แจ้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ร้อยละ 20 บอกบิดามารดา ร้อยละ 13.3 ตักเตือนให้เลิกเสพ

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษา รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน ภูมิตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรดิตถ์ ขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนมาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมติดตามประเมินผล การป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน การดำเนินการโดยอาศัยองค์กรชุมชนเป็นสำคัญ จึงจะทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน

การคิดและการสร้างรูปแบบร่วมกัน เป็นเรื่องสำคัญที่จะนำไปสู่ความร่วมมือของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ ทำให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด และเกิดความร่วมมือมากที่สุด จนนำไปสู่การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นรูปแบบที่เกิดจากทุกคนคิดและทำเหมือน ๆ กัน

รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติด ที่ชัดเจนและเป็นไปได้ ควรเป็นรูปแบบที่มีผลสำเร็จจริง ภายใต้งานการรณรงค์และการเผชิญปัญหาที่คล้าย ๆ กัน รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้สารเสพติด จะศึกษาได้จากทั้งในชุมชนและนอกชุมชน โดยใช้กระบวนการที่เรียบง่ายและไม่ซับซ้อน ไม่มีระเบียบมากนัก รวมทั้งการมีส่วนร่วมจากคนทุกคนทุกกลุ่มในชุมชน

3. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังการใช้สารเสพติดในชุมชน

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เข้าไปพบผู้แทนผู้นำชุมชนและผู้นำของอำเภอ ได้เล่าความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการให้สาธารณชนสุขอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ และนายอำเภอ ฟัง ปรากฏว่าทุกท่านมีความกระตือรือร้น และยินดีเต็มใจที่จะสนับสนุนโครงการเป็นอย่างยิ่ง ทำให้บรรยากาศการพูดคุยเป็นกันเอง และราบรื่นไปด้วยดี ดังคำกล่าวของนายอำเภอ “เป็นโครงการที่ดีและน่าสนใจ ผมพร้อมที่จะให้การสนับสนุนโครงการนี้ต่อไป” และศึกษาธิการอำเภอ ได้กล่าวว่า “เป็นโครงการที่น่าสนใจ ผมอยากเข้าร่วมโครงการนี้ ถ้าผมมีเวลาพอ ถ้ามีอะไรให้ช่วยเหลือ ผมยินดีช่วยเหลือเต็มที่”

จากการเสวนากลุ่มเกี่ยวกับปัญหาสารเสพติดกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ และกลุ่มผู้นำชุมชนบางคน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ครูผู้สอนในตำบลบ้านเสี้ยว แบบไม่เป็นทางการ คณะผู้วิจัยได้เสวนาถึงความเป็นมาของโครงการ และวัตถุประสงค์ของโครงการ พบว่า กลุ่มมีความสนใจและยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินโครงการ และพร้อมที่จะเป็นแกนนำในการดำเนินโครงการต่อไป ดังคำกล่าวของกำนันว่า “เป็นโครงการที่ดีและมีประโยชน์ ยินดีที่จะให้ความร่วมมือในโครงการต่อไป”

การเข้าร่วมการจัดเวทีเสวนาชาวบ้าน เพื่อซักถามปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน คณะผู้วิจัยได้ประชุมชี้แจงแกนนำประชาคมและประชาชนทั่วไปในหมู่บ้าน พร้อมทั้งซักถามปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน จำนวน 5 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 วัน ในระหว่างวันที่ 16 – 20 มิถุนายน 2543 ดังนี้

ครั้งที่ 1 ประชุมแกนนำประชาคมและประชาชนทั่วไป หมู่ที่ 3 บ้านหัวทุ่ง วันที่ 16 มิถุนายน 2543 เวลา 20.00 น. มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 18 คน ที่ประชุมได้ร่วมกันเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

- 1) ถนนในหมู่บ้าน และรอบหมู่บ้านเฉอะแฉะ
- 2) ไฟส่องถนน หลอดไฟขาด

3) น้ำทํานาไม่เพียงพอ

4) ไร่ที่บ้านตายด้วยโรครະบาด (โรคห่า)

5) ปักคั่นข้าวที่ปลูกไว้ ทำให้ชาวบ้านใช้สารเคมีฆ่า ปรากฏว่า ชาวบ้านมือและเท้าเป็นแผล เนื่องจากแพ้สารเคมีที่ใช้กำจัดศัตรูพืช

6) ผลผลิตทางการเกษตร ตกต่ำ

7) ปัญหาสุขภาพ เนื่องจากเยาวชนคบเพื่อนต่างหมู่บ้าน ซื้อยามาจากนอกหมู่บ้าน การแก้ไข ควรบอกลูกหลานให้เข้าใจ แจ้งตำรวจ จับคนขายไม่ได้ ก็แก้ปัญหาไม่ได้

ครั้งที่ 2 ประชุมแกนนำประชาคมและประชาชนทั่วไป หมู่ที่ 4 บ้านวังอ้อ วันที่ 17 มิถุนายน 2543 เวลา 09.00 น. มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 20 คน ที่ประชุมได้ร่วมกันเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

1) การสร้างถนนในหมู่บ้าน

2) ปัญหาสุขภาพ มีลูกหลานติดยาเสพติดหลายคน มีตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไป เพศหญิงเพศชาย ซึ่งทำให้เกิดมีปัญหาดตามมา คือ ลักเล็กขโมยน้อย จัดแจงบ้านเรือน ไม่ยอมไปโรงเรียน ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้เสพไม่ยอมรับปัญหา การแก้ไขปัญหาคือ ผู้ปกครองและผู้เสพรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรยอมรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นความจริงด้วยกันทุกฝ่าย แก้ไขภายในครอบครัวก่อน และเริ่มแก้ไขปัญหากจากบุคคลในครอบครัว

ดังกล่าวของตัวแทนว่า “ปัญหาสุขภาพติดยาเสพติด มีผู้ติดยาตั้งแต่อายุ 18 ปีขึ้นไป ลักขโมยก็มีเยอะ”

ครั้งที่ 3 ประชุมแกนนำประชาคมและประชาชนทั่วไป หมู่ที่ 5 บ้านห้วยลึก วันที่ 18 มิถุนายน 2543 เวลา 09.00 น. มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 25 คน ที่ประชุมได้ร่วมกันเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

นอกจากปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน เรื่อง ถนน ไฟฟ้า น้ำแล้ว ก็จะมีปัญหาสุขภาพติดยา แต่ไม่มากนัก 2 ปีที่ผ่านมารุนแรงมาก แต่มาปีนี้มีจำนวนลดน้อยลง ปัญหาลักเล็กขโมยน้อยไม่พบในหมู่บ้าน เยาวชนในหมู่บ้านจะอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ สำหรับข้อเสนอแนะ พ่อแม่ควรแนะนำ ว่ากล่าว ตักเตือน หักยัดนี้ประชาชนขอโทรศัพท์ที่หมู่บ้านด้วย

ครั้งที่ 4 ประชุมแกนนำประชาคมและประชาชนทั่วไป หมู่ที่ 1 บ้านเสี้ยว วันที่ 19 มิถุนายน 2543 เวลา 20.00 น. มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 21 คน ที่ประชุมได้ร่วมกันเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

- 1) ปัญหาการทำมาหากิน จัดอันดับไว้อันดับ 1
- 2) ปัญหาสุขภาพอนามัย / คุณภาพชีวิต จัดอันดับไว้อันดับ 3 เนื่องจากต้องดูแลปากท้องประชาชนก่อน แล้วสุขภาพมาทีหลัง
- 3) ปัญหายาเสพติด เป็นปัญหาส่วนบุคคล มีผู้เสนอว่า เป็นปัญหาใหญ่ ควรช่วยกันปราบปราม เพราะเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาการลักเล็กขโมยน้อยในชุมชน
- 4) ปัญหายาเสพติด มีทั้งผู้ขายและผู้เสพ ควรแก้ไขที่ผู้เสพ ถ้าผู้เสพไม่ซื้อ ผู้ขายก็ไม่สามารถขายได้
- 5) ปัญหายาเสพติด เนื่องจากกฎหมายอ่อนเกินไป
- 6) ปัญหายาเสพติด เนื่องจากมีสถานที่แหล่งมั่วสุม คือ โต๊ะบิลเลียดเถื่อน
- 7) ปัญหายาเสพติด สามารถแก้ไขได้ โดยให้เด็กเยาวชนช่วยพ่อแม่ทำงาน เพื่อเด็กจะได้อยู่ใกล้พ่อแม่

ดังกล่าวของประธาน อบต. ว่า “ยาเสพติด เป็นปัญหาใหญ่ ขอให้ช่วยกันปราบ เพราะการลักเล็กขโมยน้อย มักเกิดขึ้น”

ตัวแทนชาวบ้านว่า “ยาเสพติด มีผู้ขายและผู้เสพ ใครเป็นผู้กิน ให้รัฐบาลเอาคนเสพยาออกให้หมด แก้ไขตรงที่ผู้เสพ ถ้าผู้เสพไม่ซื้อ ผู้ขายก็ไม่มีอะไรขายให้ใคร”

ท่านกล่าวว่า “การแก้ ต้องชี้แจงให้ลูกหลานเข้าใจ บอกว่า อย่ากิน ผู้ขายยิ่งร้าย”

ครั้งที่ 5 ประชุมแกนนำประชาคมและประชาชนทั่วไป หมู่ที่ 2 บ้านลุ่ม วันที่ 20 มิถุนายน 2543 เวลา 20.00 น. มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 20 คน ที่ประชุมได้ร่วมกันเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

นอกจากปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ในเรื่องน้ำทำนา ถนนเข้าหมู่บ้าน ไฟฟ้าในหมู่บ้าน ปัญหาสุขภาพของในหมู่บ้าน จะเป็นปัญหายาเสพติด ลูกหลานมักจะติดยาเสพติด เสพกันเป็นกลุ่ม ๆ ส่วนใหญ่จะซื้อจากหมู่บ้านอื่น ปัญหาตามมาก็คือ ลักเล็กขโมยน้อยในหมู่บ้าน ในที่ประชุมเสนอแนะว่า ควรบอกพ่อแม่ให้ทราบ และช่วยกันแก้ไขปัญหาระดับหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ชาวบ้านขอให้มีการนำอาชีพเสริมมาให้หมู่บ้านบ้าง จะได้มีรายได้เพิ่มขึ้น ดังคำกล่าวของตัวแทนประชาชนว่า “ลูกหลานมักจะเสพยาเสพติด เสพกันเป็นกลุ่ม ๆ ส่วนใหญ่จะซื้อจากหมู่บ้านอื่น”

การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าร่วมการจัดเวทีชาวบ้านซึ่งจัดโดยองค์กรชุมชน ซึ่งมีอยู่แล้วในพื้นที่ เช่น กลุ่มปลารักน้ำ (หมู่ที่ 2) กลุ่มเยาวชน (หมู่ที่ 5)

และมีส่วนร่วมรับทราบปัญหาของชุมชน โดยชี้แจงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการ และขอความร่วมมือในการดำเนินโครงการกับกลุ่มแกนนำในชุมชนที่มีอยู่เดิม พบว่า แกนนำและสมาชิกกลุ่มมีความยินดีและเต็มใจเข้าร่วมโครงการ ดังคำกล่าวสมาชิกกลุ่มว่า “ดีใจที่มีโครงการนี้ เป็นโครงการที่มีประโยชน์ และยินดีเข้าร่วมโครงการ”

4. การพัฒนาและเสริมสร้างผู้นำชุมชน

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจัดเวทีเสวนากลุ่มเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพชีวิตในชุมชน โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มข้าราชการ ใช้การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (AIC) เพื่อทราบปัญหาคุณภาพชีวิต ผลกระทบของปัญหาสารเสพติดในแต่ละกลุ่ม รวมทั้งจุดอ่อนจุดแข็งขององค์กรในชุมชน ในการแก้ไขปัญหา ผลดำเนินการมีดังนี้

4.1 สถานที่ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus group)

การดำเนินการสนทนากลุ่มทั้งหมด 5 กลุ่ม ใช้สถานที่ในตำบลบ้านเสี้ยว การเลือกสถานที่โดยขอคำปรึกษาและคำแนะนำจากกำนัน ซึ่งมีเงื่อนไข 2 ประการ คือ ความสะดวกในการเดินทางของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม การปราศจากสิ่งรบกวนของสถานที่ อันจะมีผลต่อบรรยากาศการสนทนากลุ่ม หรือความเชื่อถือได้ของข้อมูลที่ได้รับ สถานที่ที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม คือวัดมหาธาตุ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านเสี้ยว

4.2 กระบวนการกลุ่ม

ในการดำเนินการสนทนาแต่ละกลุ่ม จะดำเนินการตามแนวทางการสนทนากลุ่มดังนี้

4.2.1 สร้างบรรยากาศ ทักทาย แนะนำตัวทั่วไป

4.2.2 ถามปัญหาคุณภาพชีวิตของแต่ละกลุ่ม ทบทวนผลการทำประชาสังคมเมื่อครั้งก่อน ซึ่งได้ปัญหาคุณภาพชีวิตเกี่ยวกับยาเสพติด

4.2.3 ปัญหายาเสพติดปัญหายาเสพติด จากการรับรู้ของตัวแทนแต่ละกลุ่ม

4.2.4 สถานการณ์ของยาเสพติด ในชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง

4.2.5 ผลกระทบของปัญหายาเสพติด ในแต่ละกลุ่มว่าส่งผลกระทบอย่างไร

4.2.6 กลุ่มวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน ของชุมชนในการแก้ปัญหายาเสพติด

4.2.7 บทบาทของแต่ละกลุ่ม ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

4.2.8 คัดเลือกตัวแทนของแต่ละกลุ่ม เพื่อมาเป็นแกนนำในการร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อหารูปแบบการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาสาเหตุด

การสนทนากลุ่มจะดำเนินการโดยคณะผู้วิจัยซึ่งมีประสบการณ์ และได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) เริ่มโดยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ มีการแนะนำผู้ร่วมทีมงานผู้เข้าร่วมสนทนา รวมทั้งอธิบายวัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็นของแต่ละกลุ่ม ทั้ง 5 กลุ่ม ในการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหายาเสพติด การดำเนินการสนทนากลุ่ม จะดำเนินการกลุ่มละ 1 วัน ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาของข้อมูลที่ครบถ้วนและสมบูรณ์

บรรยากาศในการสนทนาโดยทั่วไป ช่วงแรก ๆ ผู้เข้าร่วมสนทนาไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นมากนัก ผู้นำการสนทนาจึงใช้วิธีการกระตุ้นในกรณีที่ผู้เข้าร่วมสนทนาบางคนยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในกลุ่ม บรรยากาศการสนทนาในระยะต่อมาจึงเริ่มเป็นกันเองและสนุกสนาน เมื่อสิ้นสุดการสนทนา ผู้เข้าร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นต่อการสนทนากลุ่มว่าพอใจ สนุก และยินดีที่มีโอกาสได้เข้าร่วมในการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหายาเสพติด

4.3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการแก้ไขปัญหายาเสพติด

4.3.1 กลุ่มแม่บ้าน

กลุ่มแม่บ้านที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยตัวแทนแม่บ้าน 5 หมู่บ้าน ในตำบลบ้านเสี้ยว วันที่ 14 สิงหาคม 2543 จำนวน 16 คน อยู่ในช่วงอายุ 30 – 50 ปี (อายุเฉลี่ย 42 ปี) การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา สาเหตุสำคัญที่ได้จากการสนทนา มีดังนี้

ปัญหาที่พบในชุมชน คือ การใช้ยาเสพติด การลักเล็กขโมยน้อย การแพ้ยาปราบศัตรูพืช และโรงเรียนไม่มีการติดตาม กรณีนักเรียนไม่ไปโรงเรียน

ซึ่งปัญหาดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อตัวบุคคลและชุมชน คือ เกิดการมั่วสุมตามที่แตกต่างกัน การลักขโมย นักเรียนไม่สนใจเรียน ใช้ยาเสพติดเพื่อสร้างความไม่สบายใจให้กับผู้ปกครอง ครูไม่ติดตามนักเรียน

โดยกลุ่มแม่บ้านได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ

- 1) สนับสนุนให้เล่นกีฬา และดนตรี
- 2) หางานให้เด็กทำ
- 3) บิดามารดาให้ความอบอุ่นแก่ลูก

- 4) ให้ทางราชการจัดแข่งขันกีฬา และหาอุปกรณ์มาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง
- 5) ให้เยาวชนที่มีพื้นฐานใจ เช่น สอนธรรมะชักชวนให้เด็กเข้าวัดฟังธรรม นั่งสมาธิ โดยผู้ปกครองเป็นผู้ชักจูง
- 6) ห้ามมีแหล่งมั่วสุมในตำบล/หมู่บ้าน

ซึ่งมีการแบ่งปัญหาเป็น 2 ลักษณะ คือ

ปัญหาที่แก้ได้ง่าย (โดยชุมชน)

- 1) ช่วงปิดเทอมจัดหางานให้เด็กทำ
- 2) ชักชวนให้เด็กเล่นกีฬาโดยผู้ปกครอง
- 3) ชักชวนให้เด็กมาขอเรียนในช่วงปิดเทอม
- 4) ให้ครูติดตามเด็กเวลาขาดเรียน ซึ่งปัจจุบันครูไม่เคร่งครัดกับนักเรียน ไม่สนใจเด็ก

ปัญหาที่แก้ได้ยาก ควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

- 1) แก่ที่คนขาย คือ รู้ทั้งรู้แต่จับไม่ได้
- 2) ไม่รู้แหล่งขายที่แน่นอน
- 3) แหล่งมั่วสุมเช่น โต๊ะสนู้กเกอร์

บทบาทของกลุ่มแม่บ้าน ในการแก้ไขปัญา

- 1) สอดส่องดูแล ถ้าพบคนขายแจ้งเจ้าหน้าที่
- 2) อบรมให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลาน พ่อแม่ควรมีความเข้าใจลูก
- 3) ผู้ปกครองต้องเป็นที่ปรึกษาให้กับลูกเวลามีปัญหา

จากการสนทนากลุ่ม ผู้นำการสนทนาได้ถามความสมัครใจของกลุ่มว่า มีใครบ้าง ที่สมัครใจเป็นตัวแทนเข้าร่วมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาสารเสพติด โดยจะเชิญผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ คือ จังหวัดน่าน

ซึ่งทางกลุ่มมีผู้สมัครใจจำนวน 15 คน ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

ชื่อ	สกุล	หมู่ที่	อายุ	วุฒิการศึกษา
1) นางตุลา	ทองประเสริฐ	3	34	ม. 6

2) นางจรัล	โสทัน	2	35	ป. 6
3) นางสุดา	ใจด้วง	4	38	ป. 7
4) นางทองหล่อ	สาริบุตร	1	50	ป. 4
5) นางล้วน	ไพโรสนธ์	5	48	ป. 4
6) นางสุทัศน์	คำอ้าย	1	50	ป. 6
7) นางวินัย	ยะขาว	2	48	ป. 6
8) นางเน็ด	พุทธา	3	36	ป. 6
9) นางสาวหมาย	จันรูน	4	44	ป. 7
10) นางทองไหล	ทามี่	3	34	ม. 3
11) นางแก้ว	มีหอม	2	46	ม. 3
12) นางฉลาด	นิลเป้า	3	34	ป. 6
13) นางสาวลักษณ์	พิมเสน	1	46	ป. 7
14) นางทองพัด	แก้ววังอ้อ	1	53	ป. 4
15) นางมะลิวัลย์	มาติดาบ	4	38	ป. 7

4.3.2 กลุ่มพ่อบ้าน

กลุ่มพ่อบ้าน ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยตัวแทนพ่อบ้านทั้ง 5 หมู่บ้าน ในตำบลบ้านเลี้ยว วันที่ 5 สิงหาคม 2543 จำนวน 10 คน มีอายุในช่วง 35 – 55 ปี (อายุเฉลี่ย 49 ปี) การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา การสนทนากลุ่มประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเสี่ยงการติดยาเสพติดของเยาวชน

- 1) พ่อแม่ไม่เข้าใจเด็ก และไม่มีเวลาที่จะเข้าใจในปัญหาเด็ก
- 2) การศึกษาเป็นตัววัด ที่ทำให้เยาวชนชนบทติดยาเสพติด
- 3) เด็กจะเชื่อคนง่ายในการชักชวน
- 4) อยากรู้อยากลองและตามเพื่อน
- 5) ตามใจลูกเกินไป อยากรู้ได้เท่าไร ก็ให้ โดยไม่รู้สาเหตุ
- 6) พ่อแม่ไม่เข้าใจในปัญหาของเด็ก และคอยซ้ำเติม

7) อาจารย์ไม่ค่อยติดตามเวลาเด็กไม่ไปโรงเรียนทั้งที่ออกจากบ้าน

ปัญหาที่พบส่วนใหญ่และไม่ค่อยมีแนวทางแก้ไข

- 1) ผู้ปกครองเข้าใจว่า “ถ้าไม่มีคนขายก็ไม่มีคนเสพ”
- 2) ไม่กล้าบอกแหล่งที่ขายให้แก่เจ้าหน้าที่ กลัวจะโดนทำร้ายถึงแก่ชีวิต
- 3) ไม่รู้ถึงแหล่งที่ขายที่แน่นอน

บทบาทของผู้ปกครองในการแก้ไขปัญหาสิ่งเสพติด

- 1) ดูแลเอาใจใส่ลูกในยามที่มีปัญหาและอย่าซ้ำเติมเวลาที่เขากลับใจ
- 2) คอยสอดส่องเป็นหูเป็นตาแทนเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับแหล่งขายยา
- 3) ให้ความอบอุ่นแก่ลูกให้เพียงพอ

ข้อเสนอแนะของกลุ่มพ่อแม่บ้าน

- 1) ให้จัดกิจกรรมแก่เยาวชนในช่วงเวลาว่าง ๆ เช่น ช่วงปิดเทอม
- 2) ส่งเสริมด้านวิชาชีพ เช่น การเรียนช่างต่าง ๆ
- 3) ให้วัดมีการบวชภาคฤดูร้อนแก่เยาวชน ในระหว่างบวชก็ควรที่จะจัดให้มีการเรียนการสอน
- 4) ให้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาตรวจตราในหมู่บ้านบ่อย ๆ
- 5) อยากให้ลูกของแต่ละคนเข้ามาคุยเปิดใจในเรื่องว่าทำไมต้องไปเสพยา
- 6) ส่งผู้ติดยาเสพติดไปบำบัดเสร็จแล้วให้มีการเรียนวิชาชีพ
- 7) ให้มีการจับตรวจปัสสาวะทุกวัน
- 8) ถ้าเป็นไปได้ อยากให้ตำรวจเข้ามาประจำหมู่บ้านละ 3 – 4 คน
- 9) ผู้ปกครองควรยอมรับในสภาพของเด็กที่กำลังเลิก และไม่ควรรซ้ำเติมเวลาที่เขากลับใจ, กลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดี
- 10) ให้อาจารย์คอยติดตามพฤติกรรมแทนบิดามารดา เวลาช่วงที่เด็กอยู่ในโรงเรียนหรือในช่วงเวลาเข้าเรียน

จากการสนทนากลุ่ม ผู้นำสนทนาได้ถามความสมัครใจ ของกลุ่มว่ามีใครบ้างที่สมัครใจเป็นตัวแทนเข้าร่วมกันจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการแก้ไขปัญหาสารเสพติด โดยจะ

เชิญผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ คือ จังหวัดน่าน ซึ่งได้มีผู้สมัครใจจำนวน 10 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

ชื่อ	สกุล	หมู่ที่	อายุ	วุฒิการศึกษา
1) นายพงศ์ภัก	มีมา	1	47	ป. 4
2) นายบุญเยี่ยม	สุยดา	3	52	ป. 4
3) นายมัน	พิมพ์เสน	1	46	ป. 6
4) นายพุมมา	ผั่นเต็ม	1	39	ป. 7
5) นายสง	ทามี่	5	46	ป. 4
6) นายแก้ว	ทองโสม	3	53	ป. 4
7) นายแปลง	พรมทองดี	4	51	ป. 4
8) นายทอง	อินทะยศ	1	54	ป. 7
9) นายไกร	อินสุ	1	54	ป. 4
10) นายอ้อม	ปิ่นโสม	2	52	ป. 4

4.3.3 กลุ่มเยาวชน

กลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยตัวแทนเยาวชน ทั้ง 5 หมู่บ้าน ในตำบลบ้านเสี้ยว วันที่ 6 สิงหาคม 2543 จำนวน 7 คน มีอายุในช่วง 20 – 25 ปี (อายุเฉลี่ย 21 ปี) การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การสนทนากลุ่มประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

สถานการณ์การเสพยาเสพติด จากการพูดคุยกับเยาวชนได้บอกว่า มีคนเสพยาเสพติด แต่ได้ซื้อสารเสพติดมาจากแหล่งอื่น ผู้ใหญ่เอามาขังเบียดให้ และมีแหล่งขายในหมู่บ้าน เยาวชนผู้เสพยาส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่ไปโรงเรียนในตัวจังหวัด เพราะเด็กพวกนี้ได้เงินที่เยอะ ๆ และอยู่หอ ไม่มีใครคอยดูแล ทำให้เขาสามารถทำอะไรก็ได้ และมีเงินมากพอที่จะซื้อยาบ้ามาเสพยา

สาเหตุของการเสพยาเสพติด ส่วนใหญ่เยาวชนจะตอบว่า อยากลอง และเพื่อนชวน เมื่อผู้สนทนาถามถึงความสัมพันธ์ทางครอบครัว เบื้องต้นจะตอบว่า “ห่างเหิน ไม่ค่อยสนิทกัน พ่อแม่ไม่เคยห้ามเรื่องยาเสพติด ต่างคนต่างอยู่ อยู่กับพ่อแม่ไม่ค่อยได้คุยกัน เพราะเขาต้องไปทำงานนอกบ้าน ไม่เคยพักทาย หอยก้อกับพ่อแม่เลย” สำหรับเจตจะพูดว่า “อยู่บ้านเฉย ๆ พ่อแม่จะชอบบ่น และด่าว่าอยู่เสมอ” ส่วนขสได้พูดว่า “ไม่เคยเสพยา แต่คิดว่าที่เด็กวัยรุ่นที่ไปเสพยาบ้า เพราะพ่อแม่ชอบดุด่า พ่อแม่ไม่ค่อยคุยกับลูก”

สาเหตุของการเลิกเสพสารเสพติด คณะผู้วิจัยได้ซักถามถึงการเสพสารเสพติด มีเยาวชนบางคนยอมรับว่า เคยเสพสารเสพติด แต่ไม่ติด เพราะเมื่อหยุดก็ไม่ทรมาน และถ้ามีก็เสพ ถ้าไม่มีก็ไม่เสพ ซึ่งตรงกับเบ็ญพุดว่า “ไม่ติด เพราะเมื่อหยุดก็ไม่ทรมาน” และลับก็พุดว่า “ไม่ติด เพราะมีก็เสพ ไม่มีก็ไม่เสพ” เมื่อคณะผู้วิจัยได้ถามถึงว่า ปัจจุบันยังเสพอยู่หรือไม่ ตัวแทนเยาวชนได้บอกว่า เดียวนี้เลิกเสพแล้ว เนื่องจากสารเสพติดหายาก และหาไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งอยากจะเลิก เพราะพ่อแม่คอยดักเตือน ว่ากล่าวอยู่บ่อย ๆ ก็เลยเลิก อีกคนหนึ่งบอกว่า มันแพงและเปลืองเงิน

การป้องกันไม่ให้เยาวชนรุ่นหลังเข้าไปติดสารเสพติด เยาวชนจะแนะนำรุ่นน้องว่า มันไม่ดี พี่เคยลองเสพมาแล้ว แต่ถ้าห้ามไม่ฟังก็แล้วแต่เขา ให้เขารู้ด้วยตัวเอง แต่ถ้าเมื่อใดมีกิจกรรมช่วยให้คนรุ่นหลังไม่เสพสารเสพติด ทุกคนยินดีและเต็มใจ ทั้งให้ความร่วมมือในทุก ๆ กิจกรรม

จากการสนทนากลุ่ม ผู้นำสนทนาได้ถามความสมัครใจของกลุ่มว่า มีใครบ้างที่สมัครใจเป็นตัวแทนเข้าร่วมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาสารเสพติด โดยจะเชิญผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ คือ จังหวัดน่าน ซึ่งปรากฏว่ากลุ่มเยาวชนทุกคนสมัครใจเข้าร่วมในการจัดเวทีดังกล่าว ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

ชื่อ	สกุล	หมู่ที่	อายุ	วุฒิการศึกษา
1) นส. หงษ์หยก	แก้วฟอง	5	20	ปวช.
2) นส. บุญราพร	ไพรสนธิ์	5	22	ป. 6
3) นายเชิด	ปาดิ	5	18	ม. 3
4) นายณัฐพล	ใจยะ	3	21	ม. 3
5) นายเอกสิทธิ์	แก้ววังอ้อ	1	22	ม. 3
6) นายเอกนรินทร์	มาณี	5	22	ม. 6
7) นส. อรณัฐ	พันแพง	5	24	ม. 3

4.3.4 กลุ่มผู้นำ

กลุ่มผู้นำ ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยผู้นำและอบต. ของ 5 หมู่บ้านในตำบลบ้านเลี้ยว วันที่ 25 สิงหาคม 2543 จำนวน 10 คน มีอายุในช่วง 45 – 65 ปี (อายุเฉลี่ย 53 ปี) ส่วนใหญ่การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา การสนทนากลุ่มประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

ปัญหาการเสพสารเสพติดที่พบ คือ

- 1) เด็กวัยเรียน มีการรวมตัวกันหลังเลิกเรียน คิดเรื่องการเสพสารเสพติด
- 2) พ่อแม่ตามใจลูก ชื้อยานพาหนะให้ ยังอำนวยความสะดวกในการติดต่อเพื่อน ส่วนใหญ่ไปรวมกลุ่มกันที่ ศาลาริมทาง สะพาน
- 3) แหล่งขาย หาซื้อง่าย
- 4) คนที่เรียนหนังสือจบก่อน ไม่มีงานทำ และชักชวนให้คนอื่นเสพสารเสพติด

ข้อดี ของสารเสพติด

- 1) เมื่อติดสารเสพติดแล้ว สามารถทำงานดี งานเสร็จเร็ว เวลาขับรถก็สามารถขับได้ตลอดคืน
- 2) คนติดสารเสพติด ค่าแรงถูก และจ้างได้ง่าย

ข้อเสีย ของสารเสพติด

- 1) ความคิดเลอะเลือน อาบน้ำแล้วไม่ยอมใส่เสื้อผ้า
- 2) เกิดการลักขโมย โดยเริ่มจากขโมยของพ่อแม่
- 3) ทำให้เสียการเรียน เสียสุขภาพ และขี้เกียจทำงาน

การแก้ไขปัญหายาเสพติด

- 1) จัดกลุ่มดูแลเด็กในหมู่บ้าน
- 2) ชี้แจงพ่อแม่ ว่าลูกเสพสารเสพติด

จากการพูดคุย กำนันได้บอกว่า “ทำอะไรไปมากก็อันตราย แนวคิด จับคนขายได้ คนซื้อก็จะมี เจ้าหน้าที่เป็นนายทุนใหญ่เอง มีอิทธิพลมาก ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน รู้ดี แต่ทำอะไรไม่ได้”

บทบาทของผู้นำในการแก้ไขปัญหา

- 1) ชี้แนวทางให้พ่อแม่หางานให้เด็กทำ เมื่อเด็กมีงานทำก็จะเลิกเสพเอง
- 2) แนะนำให้พ่อแม่ดูแลลูกในวันหยุด เช่น ให้ทำงานบ้านให้เต็มที่ ไม่ให้มีเวลาว่าง
- 3) เน้นเจ้าหน้าที่ ตรวจปราบปรามคนขายอย่างเคร่งครัดและจริงจัง

4) แจ่งข้อมูลและขอความร่วมมือ ให้ประชาชนเห็นหูเห็นตาให้ ในการแจ้งเกาะ
แสการคำ การเสพ ในหมู่บ้าน

5) หารูปแบบสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน

6) ให้ผู้ใหญ่ อบต. กม. โดยใครสนิทกับใครก็เข้าไปหา คือออกมาแก้ปัญหา
ร่วมกัน โดยแบ่งกันรับผิดชอบ ควบคุม ดูแล

จากความในใจของตัวแทนของผู้นำ ได้กล่าวว่า “อยากให้ยาเสพติดหมดไป เหมือน
สมัยก่อน อยากให้เด็กเป็นเด็กดี”

ข้อเสนอแนะ ตัวแทนของผู้นำได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรเพิ่มกลุ่มอื่นเข้าร่วม เช่น
ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มตัวแทนอาสาสมัคร ตัวแทนประชาชน เข้าร่วมมือ
กันช่วยกันแก้ไขปัญหา

จากการสนทนากลุ่ม ผู้นำการสนทนาได้ถามความสนใจของกลุ่มว่ามีใครบ้างที่สมัคร
ใจเป็นตัวแทนเข้าร่วมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยจะ
เชิญผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ คือจังหวัดน่าน ซึ่งปรากฏว่ากลุ่มผู้นำเกือบทุกคน
สมัครเข้าร่วมในการจัดเวทีดังกล่าว ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

ชื่อ	สกุล	ตำแหน่ง	อายุ	วุฒิการศึกษา
1) นายเหว	เบี้ยน้อย	สมาชิก อบต.	49	ป. 4
2) นายทวีคุณ	ศรีคำ	กำนัน บ.เสี้ยว	54	ป. 6
3) นายเสย	แก้วผุย	ประธานสภา อบต.	62	ป. 6
4) นายชื่น	เสาร์เพ็ง	ประธานบริหาร อบต.	55	ม. 6
5) นายจรัส	ลำบาล	แพทย์ตำเล้ง้านเสี้ยว	46	ป. 6
6) นายสัจ	มีมา	เลขา อบต.	43	ป. 7
7) นายรัง	ท่าย่อม	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านลุ่ม	55	ป. 6
8) นายเบี้ยว	วงษ์หลวง	สมาชิก อบต.	59	ป. 6
9) นายย้อย	ปันโสม	สมาชิก อบต.	43	ป. 7
10) นายสุทธิเวช	เนตรจันทร์ทอง	ข้าราชการเกษียณ	62	ปวส.

4.3.5 กลุ่มข้าราชการ

กลุ่มข้าราชการเข้าร่วมสนทนากลุ่ม ในวันที่ 26 สิงหาคม 2543 ประกอบด้วย ตัวแทน ข้าราชการในตำบลบ้านเสี้ยว จำนวน 6 คน มีอายุในช่วง 35 – 45 ปี (อายุเฉลี่ย 41 ปี) การ สนทนากลุ่มประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

ปัญหาการเสพสารเสพติดที่พบ คือ

- 1) ผู้ปกครองไปทำงานที่อื่น ทำให้เด็กอยู่ตามลำพัง มีการคบเพื่อน ดัดเพื่อน และถูกชักชวนให้ลองเสพสารเสพติด
- 2) ส่วนมากเด็กอยากทดลองเอง แต่จะมีมาเฟียในกลุ่มคอยข่มขู่ ทำให้เด็กที่มี เงินเข้าไปเสพสารเสพติดได้
- 3) มีการค้าสารเสพติดแบบใช้เครดิต ไม่มีเงินก็สามารถเอามาเสพได้
- 4) กลัวมาเฟียไม่รับเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่ม

การแก้ปัญหา

- 1) ปลุกจิตสำนึกให้กับเยาวชน
- 2) ต้องร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งสถาบันครอบครัว ชุมชน และรัฐ เนื่องจาก เป็นปัญหาใหญ่โต
- 3) สถาบันครอบครัว ต้องมีวิธีการแก้ไขปัญหา โดยใช้ทั้งไม้นวม และไม้แข็ง
- 4) โดยการจัดค่ายธรรมะ พูดถึงพระคุณของพ่อแม่ ยาเสพติด จะมีผลต่อคนที่ยัง ไม่ติดยาเสพติด การที่จะสร้างภูมิคุ้มกัน คือ การที่พ่อแม่ให้ความรัก ความอบอุ่น ก็จะทำให้เด็กไม่ติดยาเสพติด โดยใช้ธรรมะในการควบคุมจิตใจ
- 5) กำจัดแหล่งขาย โดยปราบไปพร้อมกับการสร้างคุณธรรม ศีลธรรม
- 6) ควรมีกิจกรรมส่งเสริมอาชีพในหมู่บ้าน
- 7) ควรมีงบประมาณมาพัฒนาเยาวชนบ้าง ไม่ควรเน้นสร้างวัดตมามากนัก

บทบาทของข้าราชการ

- 1) ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูกศิษย์ดู
- 2) ให้ความรู้ ปิดป้ายนิเทศภายในโรงเรียน และนอกโรงเรียน ด้านกีฬา คือ ชวนเยาวชนเล่นกีฬา

3) ทำให้ทุกคนเข้าใจปัญหาร่วมกัน คือ ชุมชนปราศจากยาเสพติด จัดกิจกรรมเมื่อเราติดตามงาน เน้นวิชาชีพให้เป็นรูปร่าง คนที่มีความพอใจ ให้นำวิธีนี้มาประกอบอาชีพ จัดเป็นกลุ่มสนใจ

4) เป็นเบาะแสให้ตำรวจ แล้วปล่อยให้เป็นกระบวนการของทางราชการ

จากการสนทนากลุ่ม อาจารย์แหวดดา กล่าวว่า “ให้ทุกคนเข้าใจปัญหาร่วมกัน คือ ชุมชนปราศจากยาเสพติด จัดกิจกรรมเพื่อเราติดตามงาน เช่น วิชาชีพ ให้เป็นรูปร่าง คนที่มีความพอใจให้นำวิธีนี้มาประกอบอาชีพ จัดเป็นกลุ่มสนใจ”

จากการสนทนา ผู้นำสนทนาได้ถามความสมัครใจของกลุ่มว่า มีใครบ้างที่สมัครใจเป็นตัวแทนเข้าร่วมสนทนากิจการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยจะเชิญผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ คือจังหวัดน่าน ซึ่งทุกคนได้สมัครเข้าร่วมการจัดเวทีดังกล่าว มีรายชื่อต่อไปนี้

ชื่อ	สกุล	หมู่ที่	อายุ	วุฒิการศึกษา
1) นางแหวดดา	สร้อยระย้า	1	45	ป.ตรี
2) นางมบุรี	ผลมะเฟือง	1	43	ป.ตรี
3) นางปราณี	ผลเกิด	2	37	ป.ผดุงครรภ์อนามัย
4) นายธเนศ	พุทธา	5	44	ป.ตรี
5) นายหยัด	มีมา	5	38	ป.ตรี
6) นายขงยุทธ	แก้วบุญมา	5	39	ป.ตรี

5. การสร้างทีมงาน องค์กร และเครือข่ายการเรียนรู้

ผู้วิจัยจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาสารเสพติด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างแกนนำกับวิทยากร และสามารถมองเห็นรูปแบบที่อาจนำมาใช้ได้กับชุมชนของตนเอง ในวันที่ 22 กันยายน 2543 ณ วัดมหาธาตุ ตำบลบ้านเสี้ยว มีผู้สมัครใจเข้าร่วมการจัดเวทีดังกล่าว จำนวน 40 คน ซึ่งเป็นผู้แทนของกลุ่มต่างๆ จำนวน 5 กลุ่ม และผู้ที่สนใจ วิทยากรได้เชิญมาจากพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ คือ จังหวัดน่าน จำนวน 3 คน ดังนี้

1. นายถนัด ไบยา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน
2. นายเสวียน อินฮ้าย ผู้ใหญ่บ้านพร้าว อ.ท่าช้าง จ.น่าน
3. นายสมเกียรติ คำแสน ผู้มีประสบการณ์ในการเสพสารเสพติด

โดยทั่วไปในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ ในการแก้ไขปัญหายาเสพติด ผู้เข้าร่วมการจัดเวทีที่มีความสนใจและมีส่วนร่วมซักถามอย่างดี บรรยายภาพเป็นกันเอง เมื่อสิ้นสุดการจัดเวที ผู้เข้าร่วมพึงแสดงความคิดเห็นต่อการจัดเวทีว่า “เป็นเรื่องที่ดีและน่าสนใจมาก ไม่เคยรับฟังอะไรที่ดีขนาดนี้มาก่อน และมีความยินดีที่มีโอกาสได้เข้าร่วมในโครงการแก้ไขปัญหายาเสพติด” แต่เป็นที่น่าเสียดายที่กลุ่มเยาวชนไม่ได้เข้าร่วมการจัดเวทีในครั้งนี้แม้แต่คนเดียว เนื่องจากติดภารกิจต้องไปช่วยบิดามารดาทำงานที่ไร่ ซึ่งสรุปผลการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ดังนี้

คุณถนัด ไบยา จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ซึ่งมีประสบการณ์การทำงานร่วมกับประชาคมจังหวัดน่าน และมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน เพื่อพัฒนาจังหวัดน่านให้เป็นเมืองน่าอยู่ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ป่าชุมชน การจัดลุ่มน้ำ การอนุรักษ์สัตว์น้ำต่าง ๆ และเรื่องของเครือข่ายชุมชนในการป้องกันและแก้ไขยาเสพติด โดยคุณถนัด ไบยา ได้กล่าวถึงความเป็นมาในการเข้าร่วมแก้ไขปัญหายาโดยใช้ประชาคม ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญ ดังนี้

ปัญหาที่เกิดขึ้นที่สำคัญ คือ ปากท้องของชุมชน การเกิดปัญหาวิกฤติอะไรสักอย่าง เริ่มแรกก็คือ รวมตัวคุยกันก่อนที่เราจะมองว่า รัฐจะหยิบยื่นอะไรมาให้เรา ทางพระครูพิพัฒน์ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า “ทุกคนในชุมชนให้ถือว่าเป็นญาติกัน เป็นญาติทางสายโลหิต เราเป็นพี่เป็นน้องกัน ญาติที่คุ้นเคยกัน เราสามารถนับญาติกันได้ อีกอันหนึ่งเป็นญาติธรรม คือ ร่วมกันทำความดี เรื่องของอะไรก็ตามที่เกิดขึ้นกับญาติเรา เราต้องเข้าไปช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะเราเป็นญาติกัน แต่ถ้าเราไม่นับญาติกันมันเป็นเรื่องของท่าน ไม่เกี่ยวกับผม เราก็ก้าวผ่านไป ปัญหามันก็เกิดขึ้น แต่ถ้าเราได้นับญาติกันในชุมชน เรื่องของใครก็ตาม ความทุกข์ของใครก็ตาม ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นคนจน คนมั่งมี เราต้องช่วยกัน แต่ว่าในความเป็นน่าน คนน่านเวลาเกิดปัญหา เราจะรวมตัวกัน เนื่องจากจังหวัดน่านเป็นจังหวัดชายแดน อยู่ไกล เพราะฉะนั้น จะรอให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วย มันช้า”

ดังนั้น วิกฤตของน่านในหลาย ๆ เรื่อง จึงได้มีการจับกลุ่มคุยกัน เช่น เรื่องป่าชุมชน ซึ่งแต่เดิม รัฐให้สัมปทานป่า ชาวบ้านจะรวมตัวกัน ทำป่าให้เป็นแหล่งต้นน้ำ รวมตัวตั้งกฎการอนุรักษ์ป่า พอตั้งกฎมาแล้วถือว่าศักดิ์สิทธิ์ บางทีกฎหมายไม่สามารถทำการแทนกฎชาวบ้านได้ เรื่องน้ำก็เหมือนกัน ช่วงหลังมีวิกฤตเรื่องน้ำ พอป่ามีปัญหา เรื่องน้ำก็มีปัญหาตามมา ปลาที่ถูกล่ามาเยอะช่วงหลัง การจับปลาโดยใช้ระเบิด ยาเบื่อ และไฟฟ้าช็อต ทำให้ปลาเล็ก ๆ แทนที่จะโต

รับประทานได้ ก็ต้องมาตาย ชาวบ้านเห็นปัญหา ก็ช่วยกันแก้ปัญหานี้ โดยหมู่บ้านไหนที่มีลำธารไหลผ่าน ก็จะกันเขตไว้ ประกาศห้ามไปจับ 300 – 500 เมตร บริเวณหมู่บ้าน หน้าวัด ห้ามไปจับ ก็ตั้งกฎกติกาไว้ไม่ให้ไปจับปลาบริเวณที่หวงห้าม ถ้าไปจับ จะมีการปรับ โดยการเอาเงินเข้ากองทุนหมู่บ้าน เริ่มอย่างนั้นะครับ ปลาที่เคยหายไป ก็มีขึ้นมา ปลาที่ไม่ค่อยจับได้ ก็จับได้ ชุมชนอื่นที่เห็นตัวอย่าง ก็นำไปประยุกต์ใช้ โดยพระครูพิทักษ์ เสริมในพุทธนิคมมาช่วยชาวบ้าน โดยการบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ เพื่อต่ออายุแม่น้ำ ให้กลับคืนสู่ธรรมชาติ

การทำงานของเมืองน่าน ไม่ได้ทำเฉพาะปัญหา เราจะดูทั้งหมดเป็นองค์รวมว่า ปัญหาวิกฤติชุมชนคืออะไร สำหรับปัญหาสุขภาพจิต เป็นปัญหารุนแรงพอสมควร เมื่อ 3 – 4 ปีหลังปัญหาเรื่องยาบ้าเข้ามาในชุมชนมากขึ้น ปัญหาคนว่างงาน พอไม่มีงานทำ ก็หันไปเสพยาบ้า สิ่งเหล่านี้มันเริ่มเข้ามาในชุมชน คนในชุมชนก็คิดว่า ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ไม่ใช่เป็นปัญหาของตัวเอง คนข้างบ้านเสพยาก็ช่าง ไม่ใช่บ้านฉัน ถ้าเรานับถือเป็นญาติกัน คนข้างบ้านเสพยา หรือลูกข้างบ้านเสพยา ก็ต้องเข้าไปแนะนำ และไปช่วยกันแก้ไขปัญหานี้ ที่เมืองน่าน เริ่มแรกเริ่มที่น้ำเกี๋ยน เราจะเริ่มมองการแก้ปัญหา คือ แต่เดิมคนไปตัดไม้ทำลายป่าเยอะ คนที่ไปตัดไม้ก็เสพยาบ้าเพื่อจะได้ตัดได้เยอะ ตัดทั้งกลางวันกลางคืน คนทำงานเสพยา เห็นคนทำงานเสพยา เขาก็เลยเลียนแบบเสพยาบ้าง วิกฤติหนักขึ้น เสพกันเยอะขึ้น โคนจับกันเยอะขึ้น เลยมารวมกลุ่มคุยกัน ถ้าปล่อยให้เกิดอย่างนี้ต่อไป ปัญหาที่เกิดขึ้นจะไม่ใช่ว่าอย่างเดียวนะ ปัญหาที่ตามมาคือ อาชญากรรม การลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาคุณภาพชีวิตต่าง ๆ ก็จะตามมา เพราะฉะนั้น น้ำเกี๋ยน จึงนำกลุ่มคนมาคุยกัน แยกนำชาวบ้านทั้งหมดมาคุยกัน วัด โรงเรียน มาคุยกัน

การรวมชุมชน เราเริ่มจากปัญหา พอเกิดปัญหาก็จะหันหน้าเข้าหากัน ก็จะเป็นบทเรียนของหลาย ๆ ท่าน การรวมตัว ใช้คนกลุ่มเล็กก่อน 5 – 6 คน ค่อย ๆ ขยายออกไป แต่ถ้าเรารวมตัวทั้งตำบลเลยเป็นเรื่องยาก เพราะจะให้คนมีแนวคิดเหมือนกันเลย เป็นไปไม่ได้ เริ่มจากการหาแกนนำ การเปลี่ยนแปลง ที่มีแนวคิดคล้ายกัน ก็จะจับกลุ่มกันเหนียวแน่น แล้วค่อยขยายออกไปทางด้านสาธารณสุข ครู พระ ชาวบ้าน ก็มีแกนนำ ถ้าแกนนำของแต่ละกลุ่มมารวมกัน ก็จะมีเยอะขึ้น

แกนนำของข้าราชการในจังหวัดน่าน จะมีศักยภาพมาก ซึ่งจังหวัดน่าน เป็นชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลสูง การจัดการในชุมชนสามารถทำได้ในหลาย ๆ เรื่อง เรามักจะมองข้ามแกนนำระดับเล็ก ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ข้าราชการเกษียณในหมู่บ้าน เวลาเราทำเรื่องใหญ่ ๆ เรามักจะไม่เชิญท่านเข้ามาร่วมคิดร่วมทำ ชุมชนจังหวัดน่าน จะเชื่อถือกันเองน้อย แต่ถ้าคนจากที่อื่นมา จะเชื่อมากกว่า น่านจะมีแกนนำมาก เชิญแกนนำมาแลกเปลี่ยนกันก่อน

คุณเสวียน อินฮ้าย ผู้ใหญ่บ้านพร้าว หมู่ที่ 8 อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ได้เล่าประสบการณ์ในการทำงานแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยสรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้